

Kulturhistorisk inventering av Solberga kyrkogård

Kulturhistorisk dokumentation och bevarandeprogram

Denna rapport är framtagen av bebyggelseantikvarier Henrik Ogstedt och Helena Berggren på uppdrag av Solberga kyrkliga samfällighet

Text: Henrik Ogstedt och Helena Berggren

Fotografier: Där inget annat anges Ogstedt Antikvarie

Omslagsbild: Solberga kyrka och kyrkogård okänt datum

FÖRORD

Solberga kyrkliga samfällighet har beslutat att genomföra kulturhistoriska kyrkogårdsinventeringar av församlingens kyrkogårdar. Inventeringen genomfördes under vintern 2006 samt våren och sommaren 2007 och resulterade i en rapport innehållande en kulturhistorisk dokumentation och ett bevarandeprogram.

Denna rapport behandlar Solberga kyrkogård och är skriven i samband med inventeringen. Rapporten med bevarandeprogram syftar till att ge en översiktlig bild av kyrkogårdens historiska utveckling, nuvarande gestaltning och kulturhistoriska karaktär. Syftet är att rapporten ska utgöra underlag för församlingen i en framtida förvaltning av kyrkogården och de kulturhistoriska värden denna innehar.

Planen är antagen _____ *enhet/datum*

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

I. INLEDNING	7
Bevarandeprogrammets författare och ansvarig handläggare.....	7
Den kulturhistoriska dokumentationen och bevarandeprogrammets syfte.....	7
Rapportens disposition.....	7
Bevarandeprogrammets status i församlingen/samfälligheten.....	7
II. KULTURHISTORISK INVENTERING OCH BEVARANDEPROGRAM - METODBESKRIVNING	8
Inventering - metodbeskrivning.....	8
<i>Kulturhistorisk inventering av kyrkogården</i>	8
<i>Kvartersinventering</i>	8
<i>Selektiv gravinventering</i>	8
<i>Vegetation</i>	9
<i>Fotografering</i>	9
<i>Arkiv</i>	9
<i>Tidigare undersökningar</i>	9
Bevarandeprogram - metodbeskrivning.....	10
<i>Kulturhistorisk värdering</i>	10
<i>Disposition av bevarandeprogram</i>	10
<i>Uppföljning och framtida åtgärder</i>	11
III. SOLBERGA KYRKA OCH KYRKOGÅRD - HISTORIK.....	12
Historik	12
Solberga socken – en historisk översikt.....	12
<i>Solberga socken</i>	13
Solberga kyrka – en historisk översikt	15
Solberga kyrkogård – en historisk översikt.....	18
Solberga kyrka och kyrkogårds placering och närmsta omgivning.....	23
Solberga kyrka.....	23
Beskrivning av dagens kyrkogård	23
<i>Kyrkogårdens omgärdning och entréer</i>	24
<i>Kvartersindelning och gravvårdar</i>	26
<i>Planform och gångvägar</i>	27
<i>Vegetation</i>	27
<i>Belysning och bänkar</i>	27
<i>Redskapsplatser</i>	28
<i>Byggnader i anslutning till kyrkogården</i>	29
V. SOLBERGA KYRKOGÅRDS HISTORIK OCH DAGENS KYRKOGÅRD I SAMMANDRAG.....	30
Kyrkogården.....	30
Gravvårdar	30

VI. KULTURHISTORISK KARAKTÄRISERING – SOLBERGA KYRKOGÅRD	31
Kyrkogården som helhet	31
Gravvårdar	31
VII. BEVARANDEPROGRAM - SOLBERGA KYRKOGÅRD	32
Riktlinjer för kyrkogården som helhet.....	32
Riktlinjer för de enskilda delarna och dess gravvårdar	33
Kategorisering av gravvårdar.....	34
<i>Kategoriserade gravvårdar i sammandrag</i>	34
<i>Gravkarta med kategoriserade gravvårdar</i>	35
Riktlinjer för varje enskilt kvarter och dess gravvårdar.....	37
Gamla kyrkogården	37
<i>Kulturhistorisk bedömning av gamla kyrkogården</i>	37
<i>Kategori 1: Gravvårdar med högt kulturhistoriskt värde</i>	37
<i>Kategori 2: Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar</i>	38
<i>Kategori 3: Representativa eller miljöskapande gravvårdar</i>	39
Nya kyrkogården.....	44
<i>Kulturhistorisk bedömning av Nya kyrkogården</i>	44
<i>Kategori 3: Representativa eller miljöskapande gravvårdar</i>	44
LITTERATUR OCH KÄLLFÖRTECKNING	46
Otryckta källor	46
<i>Informanter</i>	46
<i>Arkivmaterial</i>	46
<i>Kartor</i>	46
<i>Fotografier och illustrationer:</i>	46
<i>Övriga otryckta källor</i>	46
Tryckta källor.....	47
<i>Litteratur</i>	47
<i>Lagstiftning</i>	47
BILDER.....	48
Bildförteckning.....	48
BILAGOR	49
Bilaga 1. Inventeringsblankett: Översiktlig inventering av kyrkogården.....	49
Bilaga 2. Inventeringsblankett: Kvartersinventering	52
Bilaga 3. Inventeringsblankett: Selektiv gravvårdsinventering	54
Bilaga 4. Skifteskarta över Solberga 1777	56

I. INLEDNING

Bevarandeprogrammets författare och ansvarig handläggare

Denna rapport är skriven under sommaren 2007 av bebyggelseantikvarier Helena Berggren och Henrik Ogstedt på uppdrag av Solberga kyrkliga samfällighet.

Rapporten med tillhörande inventeringsmaterial finns tillgängligt i Solberga pastorats arkiv, Jörlanda

Den kulturhistoriska dokumentationen och bevarandeprogrammets syfte

Syftet med den kulturhistoriska dokumentationen och bevarandeprogrammet är:

- att genom beskrivningar och fotografier grundligt dokumentera kyrkogården
- att redogöra för kyrkogårdens historiska utveckling
- att göra en kulturhistorisk bedömning av kyrkogården och precisera vilka kulturhistoriska värden kyrkogården innehar
- att utgöra ett underlag för församlingens fortsatta förvaltning av kyrkogården
- att utgöra ett kompletterande underlag till upprättad vård- och underhållsplan
- att för församlingen skapa en översikt över kyrkogårdens olika delar vid kontakten med gravrättsinnehavare, exempelvis vid borttagandet av en gravvård eller vid upprättandet av nya gravrätter
- att utgöra ett underlag vid kontakten mellan församlingens och olika myndigheter vad gäller gravrättsinnehavarens och församlingens ansvar och rättigheter

Rapportens disposition

Rapporten har följande disposition:

- **I.** Inledning med uppgifter om rapportens författare och ansvarig handläggare, rapportens syfte samt bevarandeprogrammets status i församlingens/samfällighetens förvaltning.
- **II.** Metodbeskrivning för den kulturhistoriska inventeringen och upprättandet av bevarandeprogrammet med bl.a. en förklaring till klassificeringen av gravvårdar.
- **III.** Historik med en kort historisk beskrivning av Solberga kyrka och kyrkogård.
- **IV.** En beskrivning av Solberga kyrkogård för att ge en översikt över kyrkogårdens utseende och karaktär.
- **V.** En beskrivning i sammandrag av Solberga kyrkogårds historik och dagens kyrkogård.
- **VI.** En kulturhistorisk karaktärisering där Solberga kyrkogårds kulturhistoriska värden beskrivs.
- **VII.** Bevarandeprogram med riktlinjer för kyrkogården som helhet samt dess enskilda kvarter och gravvårdar. Här anges de gravvårdar som anses bevarandevärda ur kulturhistorisk synpunkt.

Bevarandeprogrammets status i församlingen/samfälligheten

- **Datum för antagande** _____
- Vid ett antagande av bevarandeprogrammet i *skall* bevarandeprogrammet utgöra underlag för församlingens fortsatta förvaltning av kyrkogården, vid kontakten med gravrättsinnehavare och myndighet i tillståndsfrågor samt vid frågor gällande gravrättsinnehavarens och församlingens ansvar.
- Bevarandeprogrammet uppdateras ca vart 12:e år

II. KULTURHISTORISK INVENTERING OCH BEVARANDEPROGRAM - METODBESKRIVNING

Inventering - metodbeskrivning

Den metod som använts under inventeringen baseras på Riksantikvarieämbetets riktlinjer som sammanställts i *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser* (1985, 1990) och Centrala gravvårdsstyrelsens föreskrifter för kyrkogårdsinventeringar (1998).

Undersökningen har avgränsats till att behandla områdena innanför kyrkogårdens omgärdning. Kyrkogården och dess närmsta omgivning beskrivs översiktligt i avsnittet ”*Beskrivning*”. Den tidsmässiga avgränsningen bakåt i tiden är satt till så långt som det finns tillgängligt arkivmaterial.

Samtliga uppgifter som tas fram under inventeringen nedtecknas på särskilda blanketter vilka i digital form kan länkas till gravboken.

Kulturhistorisk inventering av kyrkogården

Första steget i inventeringen var att göra en översiktlig beskrivning av kyrkogården och dess närmaste omgivning. För att kunna ge en övergripande beskrivning av kyrkogården som helhet har kyrkogårdens omgivning, omgärdning, struktur och former inventerats och jämförts med arkivaliska källor. Under inventeringen studeras kyrkogården som helhet, dess läge i landskapet, omgärdning, ingångar, vegetation, planform, gångsystem och byggnader. En beskrivning och kulturhistorisk karakterisering görs av kyrkogården. Uppgifterna nedtecknas under fältarbetet på blanketten ”*Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar*”. (*Bilaga 1*)

Kvartersinventering

Vid *kvartersinventering* registreras uppgifter om kyrkogårdens fält och dess gravvårdar. Under inventeringen behandlas omgivning, omgärdning, ingångar, vegetation, planform, gångsystem, nutida utseende och gravvårdstyper samt byggnader och eventuella fornlämningar. Syftet är att beskriva kyrkogårdens kvarter var för sig och ge en heltäckande bild av kyrkogårdens olika delar. En kulturhistorisk bedömning av respektive kvarter utförs vilken kommer att ligga som grund för bevarandeprogrammet.

Varje kvarter redovisas översiktligt i rapporten och gravkartor över kvarteren, blanketter och fotografier samlas kvartersvis. Uppgifterna nedtecknas under fältarbetet på blanketten ”*Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar Fältinventering /Kvartersinventering*”. (*Bilaga 2*)

Selektiv gravinventering

Kvartersinventeringen kompletteras av en *selektiv gravinventering*, där gamla, unika, tidstypiska eller representativa gravar väljs ut för grundligare dokumentation. Syftet är att visa och förtydliga bevarandevärda gravvårdar inför framtida ändringar på kyrkogården.

Urvalet i den selektiva gravinventeringen baseras på följande kriterier:

- gravvårdar med tidstypisk utformning/representativt snitt
- alla gravvårdar tillverkade före 1850
- gravvårdar med speciell konstnärlig/arkitektonisk utformning
- gravplatser av person- eller lokalhistoriskt intresse
- alla gravvårdar av gjutjärn och i trä
- alla gravvårdar med järndetaljer

Registreringen utförs på blanketten "*Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar - Gravanordningar*" med beskrivning, skiss och/eller fotografier. (*Bilaga 3*) Blanketterna sorteras i pärmar under respektive kvarter.

Vegetation

Kyrkogårdens vegetation har mycket översiktligt berörts i inventeringen. I huvudsak har de trädslag och buskar som har ett dominerande inslag på kyrkogården registrerats. Beträffande varje enskild gravvård, har inga typer av planteringar nämnts, utom i de fall där planteringen har ett större värde för gravvårdens gestaltning eller bedöms vara av äldre slag till exempel buxbom eller sedum.

Registreringen görs på de blanketter som används under kvartersinventering och selektiv gravinventering.

Fotografering

All fotografering i samband med inventeringen är gjord digitalt. Dessa filer finns i Solberga pastorats arkiv tillsammans med övrigt inventeringsmaterial.

Arkiv

Inventeringen inleddes med arkiv- och litteraturstudier där historiska uppgifter tas fram i litteratur och arkiv. Ekonomiska och topografiska kartor samt äldre planer över kyrkogården och gravkartor har studerats. Även handlingar rörande kyrkogården till exempel visitationsprotokoll vid biskopsbesök, sockenstämmoprotokoll, äldre inventeringar, handlingar rörande ändringar av kyrka och kyrkogård, förordningar över gravarnas utformning samt fotografier har studerats. Följande arkiv har använts i arbetet:

- ◆ Antikvariskt Topografiskt Arkiv (ATA) i Stockholm
- ◆ Landsarkivet i Göteborg
- ◆ Lantmäterimyndighetens arkiv Gävle, www.lantmateriet.se
- ◆ Solberga pastorats arkiv, Jörlanda
- ◆ Solberga kyrkoarkiv, Jörlanda

Tidigare undersökningar

Inga kulturhistoriska inventeringar av Solberga kyrkogård har tidigare utförts.

Bevarandeprogram - metodbeskrivning

Målet med inventeringen är att utforma ett bevarandeprogram som visar vad som bör bevaras och hur man ska vårda och bevara de kulturhistoriska värdena på kyrkogården.

Kulturhistorisk värdering

Under inventeringen görs en bedömning av vad som är kulturhistoriskt värdefullt på kyrkogården. Vid upprättandet av ett bevarandeprogram bör man understryka de kulturhistoriska värden som kyrkogården innehar. Utifrån en samlad karaktärisering av kyrkogården och en samlad historisk bild över trakten och kyrkogården görs en kulturhistorisk värdering.

De värden som skall bevaras är tydliga, avläsbara spår som förmedlar information och upplevelse till betraktaren. Ur bevarandenaspekt är det av stor vikt att bevara kyrkogårdens karaktär och dess innebörd till kommande generationer. Man bör även ha i åtanke att kyrkogården är en levande miljö som brukas och utvecklas och har därav ett s.k. kulturvärde.

Disposition av bevarandeprogram

Bevarandeprogrammen för Grimetons kyrkogård är uppdelade i olika avsnitt. Under rubriken ”*Riktlinjer för kyrkogården som helhet*” nämns de delar av kyrkogården som bedöms som väsentliga att bevara ur kulturhistorisk synpunkt. Samt vad man i förvaltningen och vid eventuella ändringar på kyrkogården bör ta hänsyn till.

Under rubriken ”*Riktlinjer för de enskilda kvarteren och dess gravvårdar*” utformas generella rekommendationer för samtliga kvarter och gravvårdar. Samt vad man vid ändringar såsom tillskott av nya gravvårdar bör ta hänsyn till. Därefter utarbetas bestämmelser för varje enskilt kvarter. Under respektive kvarter nämns även de gravvårdar som valts ut under gravvårdsinventeringen.

De under inventeringen utvalda gravvårdarna delas in i *kategorierna 1, 2 och 3*. De aktuella gravvårdarna nämns med gravnummer och en kort motivering under respektive kategori.

Kategori 1 ”*Gravvårdar med ett högt kulturhistoriskt värde*” är de gravvårdar som har ett högre kulturhistoriskt värde som uppfyller kriterierna för att bli upptagna som kyrkliga inventarier enligt kulturminneslagen fjärde kapitel, 19 §. Dessa gravvårdar får inte förvanskas eller flyttas från platsen där de sedan gammalt hör hemma. Samråd bör ske med antikvarisk myndighet vid eventuella ändringar eller vid underhållsåtgärder. De gravanordningar som inte redan finns upptagna som kyrkliga inventarier på inventarielistan bör upptagas på den samma.

Kategori 2 ”*Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar*” är de gravvårdar som antingen har ett stort miljöskapande värde, är representativa för sin tidsperiod, konsthistoriskt eller stilhistoriskt värdefulla, utförda i en särskild teknik eller material, försedda med bevarandevärda detaljer eller har ett person- eller lokalhistoriskt värde. Dessa gravvårdar får inte avlägsnas från befintlig plats eller väsentligt ändras.

Kategori 3

Gravvårdar i kategori 3 är överlag representativa för sin tidsperiod och har ett miljöskapande värde eller har ett konstnärligt värde. I kategorin finns även gravvårdar från 1900-talets andra hälft fram till idag representerade. Kategori 3 bör om möjligt inte avlägsnas från befintlig plats och bör inte väsentligt ändras vad gäller utformning, dekor och omgärdning. Gravvården kan återupplåtas. Ny inskription bör utföras på ett tidstypiskt sätt vad gäller bearbetning.

Under ovan nämnda rubriker kan det förekomma att gravvårdar som är borttagna från sin ursprungliga plats omnämns. I dessa fall bör gravvården återplaceras på kyrkogården. Riktlinjer för detta anges under respektive gravvård och under rubriken ”*Riktlinjer för kyrkogården som helhet.*”

Uppföljning och framtida åtgärder

Det är av stor betydelse ur bevarandesynpunkt, att bevarandeprogrammet efterlevs och uppföljs av olika åtgärder. Kyrkogårdsförvaltaren har genom bevarandeprogrammet fått de kulturhistoriska värdena preciserade. Detta tillsammans med upprättad vård- och underhållsplan underlättar i sin tur vården och bevarandet av kyrkogården så att dess kulturhistoriska värde inte minskas.

Framtida ändringar och åtgärder på kyrkogården bör noteras och dokumenteras av förvaltaren. Detta gäller vid åtgärder som har en större inverkan på kyrkogårdens gestaltning eller enskilda objekt av kulturhistoriskt värde, till exempel vid borttagning av en gravvård eller restaurering av en gravsten. Även markarbeten bör noteras och i vissa fall dokumenteras, till exempel vid lagning av murar, uppförandet av nya byggnader på kyrkogården eller vid väsentliga ändringar av vegetation. En fotodokumentation bör utföras vilken tillsammans med relevanta anteckningar ska finnas tillgängliga i församlingens arkiv. Vid väsentliga ändringar av kvarter eller gravvårdar som ingått i den selektiva inventeringen, bör noteringar göras och bifogas till aktuell inventeringsblankett.

III. SOLBERGA KYRKA OCH KYRKOGRÅRD - HISTORIK

Historik

I denna historiska översikt återges i stora drag Solberga kyrkogårds historia. De mindre förändringar som successivt skett under kyrkogårdens historia har här inte återgivits. Dessa är liksom de större förändringarna av vikt för kyrkogårdens nutida utseende och utformning men är svåra att finna uppgifter om. Därav får man med hjälp av de större förändringar som skett och genom de fysiska lämningarna på kyrkogården skapa en överblick över kyrkogårdens historia.

Kyrkobyggnaden och övriga byggnader på kyrkogården omnämns och beskrivs för att skapa en helhetsbild över kyrkogårdens sammansättning. Solberga sockens historia berörs kort för att skapa förståelse för de lokala förhållandena på platsen.

Solberga socken – en historisk översikt

Solberga socken i Bohuslän är en gammal kulturbygd med vidsträckt slätt som ligger nära havet. Åseby- och Vallbykilarna skär in i socknen. Området har omväxlande varit danskt, norskt och svenskt.

På 800-talet blev Bohuslän en del av det samlade norska riket men efter Kalmarunionen (1397-1523) ingick området i konungariket Danmark – Norge och i och med freden i Roskilde 1658 blev området svenskt. Landskapet Bohuslän har fått sitt namn efter Bohus fästning. Namnet Bohus kommer antagligen från det fornnordiska ordet *baihus* som betyder stort och mäktigt hus. Men det kan alternativt syfta på det fornnorska ordet *bágr* som betyder hindrar, ligger i vägen vilket i det här fallet åsyftar fästningsholmen i Nordre älv. Bohuslän har präglats starkt av jordbruk och åtta så kallade sillperioder¹.

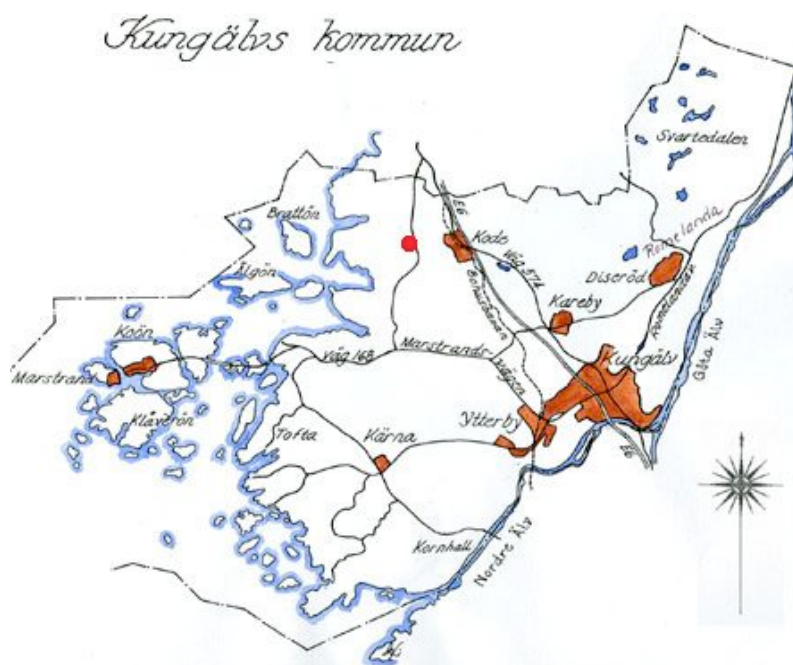

Bild. 1 Karta över Kungälv kommun, Solberga markerat med röd punkt

¹ Wikipedia

Solberga socken

Solbaergha sokn nämns i källor år 1320. Socknen är uppkallad efter byn Solberg, som i sin tur syftar på det solbelysta berget, en höjd som ligger centralt i bygden. Det skall förr här ha funnits en tingsplats.² Enligt gammal tradition skall området där Solberga kyrka ligger också en gång ha varit platsen för ett hednatempel och att namnet Solberg kommer från en dyrkan av solen.³

Bild 2 Del av skifteskarta 1744

På de båda skifteskartorna syns hur gårdarna låg runt Solberga kyrka på 1700-talet samt hur marken fördelades vid denna tidpunkt. (Den nedre skifteskartan finns i större storlek som bilaga.)

Bild 3 Skifteskarta över Solberga från 1777

² Svenskt ortnamnslexikon, 2003

³ ATA, Solberga, tidningsklipp

Avspeglingar av socknens historia på kyrkogården

Genom att studera gravvårdar med inskription kan man avläsa delar av Solbergabygdens historia. Gravvårdarna berättar i olika utsträckning om invånarna som levt och verkat i bygden. Med hjälp av titlar och gårdsnamn kan man avläsa vilka släkter, enskilda personer vilka har varit verksamma i bygden.

På Solberga kyrkogård ligger ett antal pastorer som varit verksamma i bygden och bredvid predikstolen i kyrkan sitter en förteckning över alla män som predikat i Solberga kyrka.

I kapitel 15 av Axel Emanuel Holmbergs *Bohusläns historia och beskrivning* finns en beskrivning av Solberga socken under 1800-talet. I denna text nämns människor och platser som representeras på kyrkogården.

I hans beskrivning kan utläsas att näringen i sockens bestod till största del av jordbruk och i mitten av 1800-talet var trakten alldeles skoglös. Det finns också en del av skriften som behandlar ett antal av Solbergas pastorer.

”Af pastorerna efter reformationen äro följande bekante: Herr Arne. Han blef den 8 Februari 1586 mördad tillika med sin broder, adjunct, barn och tjenstfolk af ett par Skottar, som, efter föröfvad illgerning och sedan de utplundrat och satt eld på prestgården, skyndade till Marstrand. Men en flicka, som undkommit blodbadet, upptäckte dem der, under det de som bäst uppmanade hvarandra att dricka på H:r Arnes pengar. Efter tidens sed afrättades de gripna bofvarne den 8 påföljande Mars med den rysligaste tortyr. De upphängdes först en stund i rök, sedan uppskuros deras magar och inelworna fästades vid en påle, kring hvilken de så länge jagades, att dessa uttrycktes, hvarefter de olycklige blefvo knipna med glödande tänger och omsider kastade på ett brinnande bål. Detta skedde på en kulle å Branehögs ägor, hwilken ännu i dag bär namnet Stegelberget.”

Hålen efter de beslag galgarna var fästa med skall finnas kvar galgberget i Tegneby. Men Solberga prästgård ligger inte idag på samma plats som den byggnad som brändes ned av skottarna. Den var troligen belägen något närmare vägen.⁴

Om pastor Hans Rasmusson äventyr står följande:

”En anteckning om denne man ger honom många loford, men beklagar att han ofta varit utsatt för satans list. Då han en Långfredag red till Håltå att förätta gudstjensten och händelsewis insomnat på hästen, grepo honom några trollpackor och förde honom i ett ögonblick genom luften till det illa beryktade berget Aleklättan i Romelanda socken. Man kan tänka sig gubbens förwåning, då han här uppvaknade midt ibland qwastar, rakor och smörjehorn! Historien slutar likväl på det mest tillfredsställande sätt, nemligen sålunda, att h:r pastorn lunkade af till sin embetsbroder i Romelanda prostgård, omtalte der sitt äfventyr, åt sig wäl mätt, lånte sig en kamp och red hem till sitt igen. Han hade åtminstone haft laga skäl till sitt messfall. Han dog 1649, efterträdd af sonen Rasmus Hansson d. y. död 1658. Om honom säger ofwannämnda anteckning, att han hade liten glädje här i lifwet, emedan han war gift.”

Bland övriga pastorer finner vi:

*”Frans Hansson Wandal, son till lagmannen i Bohuslän Hans Frantzön, blef pastor här då Peder Söffrensson afsade sig præbendet, död omkring 1680.. Fredrik Bagge och Joh. Carlberg, Marstrand. Nils Hammarberg, förut regementspastor, erhöll Solberga år 1726, död 1759. Mag:r Jonas Rhodin, förut comminister i Romeled, död 1785, sedan han genom sina förtjenster som riksdagsman 1778 utwerkat survivance för sonen.”*⁵

Herr Arne är står först på en tavla med namn över Solbergas pastorer som finns vid predikstolen i kyrkan.

⁴ Axelsson, J. 1976, s.60

⁵ Holmberg, A. E, 1867 s. 314-318

Solberga kyrka – en historisk översikt

Solberga kyrka uppfördes mellan 1170 och 1229⁶. Kyrkan var ursprungligen en romansk kyrka med rektangulärt långhus och smalt lågt kor. Ingången var en port på södra sidan och kyrkan hade inget torn. Den äldsta kyrkan sades ha varit helgad åt St. Maria.⁷

I källor från 1600-talet nämns en klockstapel, som var belägen strax sydväst om kyrkans sydvästra hörn.⁸ På 1600-talet byggdes också ett vapenhus framför sydingången (detta revs två hundra år senare) och mellan 1624-1629 byggdes ett klocktorn vid västgaveln av byggmästaren Jens Bygmester från Uddevalla. 1668 byggdes tornets överdel på i sten. Predikstolen och altartavlan tillverkades under detta århundrade liksom läktarbröstningen från 1671.⁹

Under 1700-talet genomgick kyrkan en större förändring då man 1704 -1705 tog upp fyra nya och större fönster och mellan 1739-41 rev det medeltida koret och ersatte det med ett större och tresidigt kor. Kyrkorummets fick sitt välvda innertak av trä och 1796 försågs det med en takmålning. 1752-53 togs ytterligare ett fönster upp¹⁰.

På 1800-talet stod kyrkans utseende inför ytterligare förändringar. Det då tvåhundrafyrtio år gamla tornet var i så dåligt skick att det 1867-68 ersattes av ett nytt på samma plats, upphovsmannen var en arkitekt vid namn Johan Adolf Hawernan.¹¹ Tornet fick då en åttasidig spira med förgyllt träkors, detta kors blåste ned 1916 men ersattes av ett nytt.¹² Kyrkans alla fönster förstörades nedåt med 10 tum och inomhus genomfördes ett antal reparationer och ommålningar. 1868 restaureras altartavlan men 1894 utförs nya konservatorsarbeten på densamma av konstnären Johan August Holmqvist¹³.

1874 införskaffas en orgel till kyrkan tillverkad av Riddaren Söderling, Göteborg. ”Förut hade som sed var i äldre tider i kyrkorna, kyrksången letts av klockaren genom hans försång från klockarbänken i koret.” Orgeln bekostades till stor del av gåvor från före detta Solbergabor som var bosatta i Göteborg.¹⁴

1892 sprack den stora kyrkklockan, den blev omgjuten och sen åter omgjuten 1899. 1914 omstöptes den mindre klockan.¹⁵

Men det var inte förrän 1926 kyrkan fick det utseende den har idag. Den välkände kyrkoarkitekten Sigfrid Ericsson genomförde en stor ombyggnad som innebar att den lilla kyrkan fick en korsarm åt norr samt en sakristia. Innan hade sakristian inrymmts i skranket invid predikstolen. Under denna renovering fick kyrkan bland annat ny färgsättning, nya bänkar och nytt golv. 1700-talets koringång sattes igen och en ny sydingång mitt emot tvärskeppets nordingång togs upp. Takmålningen renoverades och en draperimålning rekonstruerades. 1927 utför konstnären Joël Mila konserveringsarbeten på predikstolen. En ny kamin installeras också.¹⁶ Vid restaureringen hittas ett gammalt altare av gråsten från katolsk tid samt ett minnesmärke över prosten Fredrik Bagge. Vid denna utgrävning finner man också under altaret en mur med kolnade stenar.¹⁷

⁶ Bebyggelseregistret/Riksantikvariämbetet

⁷ ATA, Solberga tidningsartikel

⁸ ATA, Solberga sn

⁹ Bebyggelseregistret

¹⁰ Ibid.

¹¹ Bebyggelseregistret

¹² ATA, Solberga, tidningsurklipp

¹³ Bebyggelseregistret

¹⁴ ATA, Solberga tidningsurklipp

¹⁵ Ibid.

¹⁶ ATA, Solberga, kyrkan.

¹⁷ ATA, Solberga, tidningsurklipp

Bild 4.1919 kyrkan före utbyggnaden

Bild 5.1939 kyrkan med den nya utbyggnaden

1931 skall elbelysning installeras¹⁸ och 1936 byggs ett pannrum vid Solberga kyrkas norra vägg, väster om norra korsarmen. I samband med detta schaktar man och spränger på kyrkogården för dränering och avlopp.¹⁹

1947 genomför orgelbyggare Nils Hammarberg, Göteborg en ombyggnad av orgeln byggd 1847 av riddaren Söderling.²⁰ 1950 ersätts torntakets skiffer med kopparplåt eftersom skifferplattor blåst ned.²¹

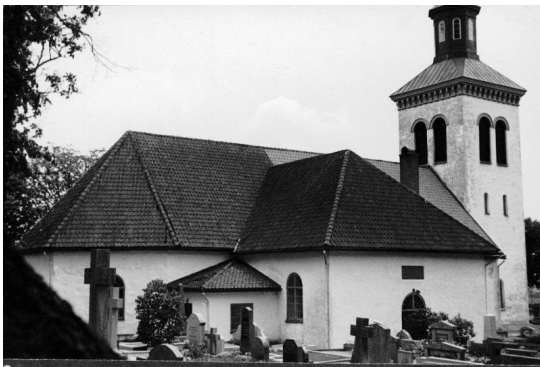

Bild 6.Kyrkan med torntak av kopparplåt 1956

Bild 7.Kyrkan, vy från söder 1956

1966-68 genomförs en ombyggnad av altarringen och golvet vid den av arkitekten Stig Wallin. Det innebar en förändring av altarringens knäfall som var för smalt och i olämplig höjd samt att främsta bänkpartiet togs bort och att stengolvet där detsamma stått kompletterades.²² Under 1967 arbetar konservatorn Thorbjörn Engblad med läktarbröstningen, altaruppsatsen och predikstolen²³.

1969 installeras elektrisk klockringning i Solberga kyrka. Och under stormen i september detta år blåser ett stort antal taktegel ned och skadar gravramar och kors, vilket leder till en större takomläggning.²⁴

¹⁸ ATA, Solberga sn. kyrkan

¹⁹ Solberga kyrkoarkiv O1a 3 och 4

²⁰ ATA, Solberga sn. kyrkan

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Bebyggelseregistret

²⁴ ATA, Solberga, S.176

1974 lägger arkitektkontoret *Borla-Larsson-Petersen*, Stockholm, fram ett förslag till tillbyggnad av sakristian med en toalett för kyrkobesökare.²⁵ Och 1977 införskaffas en grön mässkrud från vävkammare Christina Westman. 1978 installeras en ljudanläggning i kyrkan och 1979 en åskledaranläggning.²⁶

1982 grundförstärks korets sydsida av firman *VBK Göteborg*. 1983-84 genomför *DEFYRA arkitektkontor AB* i samarbete med hantverkare och målare, en större renovering med stabilisering av murens utsida, putslagning, ommålning, plåtarbeten och viss ommålning av bänkar samt textilskåp. Restaureringen innebär också att 1926 års interiörmålning i gröngrått och blågrått försvinner. Takmålningen samt målningen i kortaket som föreställer moln och änglar från 1796, draperimålningen, altaruppsatsen, golvur och nummertavlor restaureras.²⁷ 1983 sker också en ommålning och restaurering av orgeln från 1874.²⁸

1983 hittas en Kristusbild från 1600-talet i läktarbarriären bakom den nuvarande. Och ett antal stenar från 1789 som tidigare stått utefter muren placeras i koret.²⁹

1989 monteras de två äldre gravhällar på kyrkväggen.³⁰

Bild 8. En av de två 1600-tals hällar som monterats på kyrkväggen

2007 utförs underhållsarbeten på tornet, putsen knackas ned och ersätts.

²⁵ Solberga kyrkoarkiv O1 a, 3 och 4

²⁶ Ibid.

²⁷ ATA, Solberga sn. kyrkan

²⁸ ATA, Solberga S.176

²⁹ ATA, Tidningsurklipp

³⁰ Bebyggelseregistret

Solberga kyrkogård – en historisk översikt

Hur länge Solberga kyrkogård använts som begravningsplats går inte att styrka med historiska uppgifter. Men platsen har antagligen använts sen kyrkan anlades på 1100-1200 talen. I källor från 1600-talet nämns en klockstapel, som var belägen strax sydväst om kyrkans sydvästra hörn.³¹ Men på skifteskartan nedan från 1770-talet syns ingen klockstapel på kyrkogården.

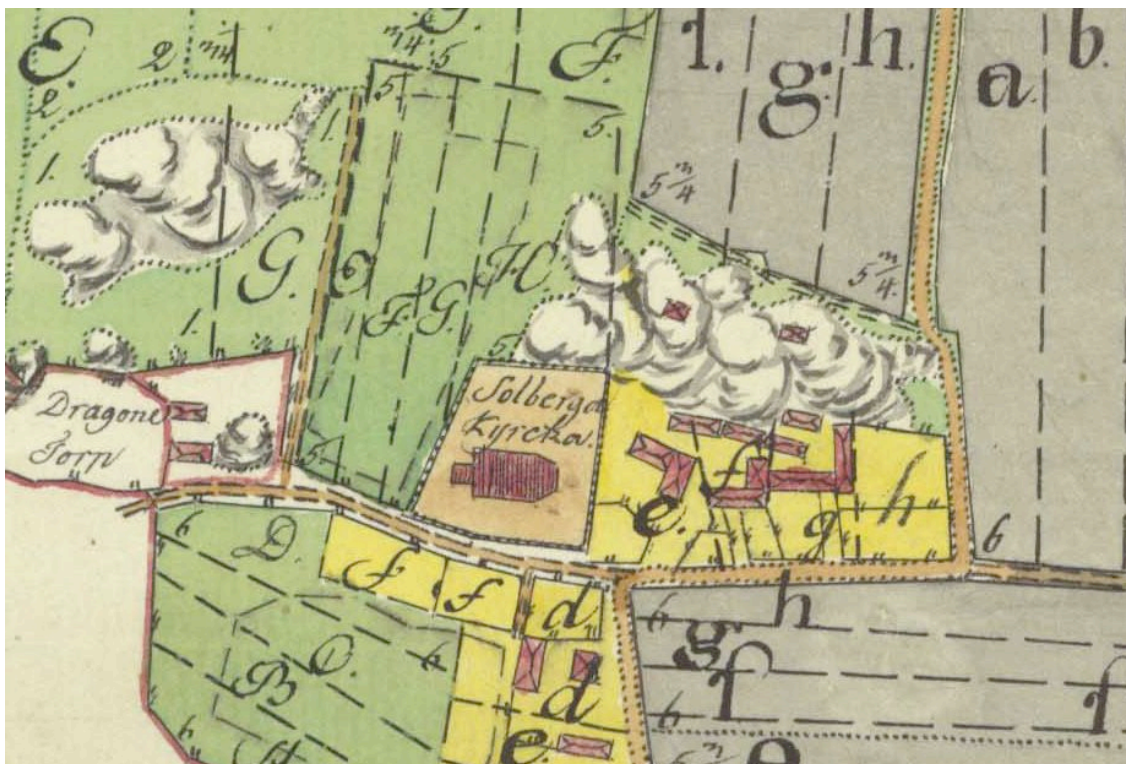

Bild 9 Solberga kyrkogård 1777

Den äldsta delen av Solberga kyrkogård är belägen kring kyrkan. På kartan ovan syns kyrkogårdens utsträckning på 1770-talet. Den inhägnas av en stenmur och är betydligt mindre än idag. År 1851 fanns två ingångar till kyrkogården, en i öst och en i söder. Dessa var i form av vitrappade stignportar med trägrindar från 1700-talet.³² Kyrkogården utvidgades åt norr och söder 1867-69³³ och då revs stignportarna. Entrén i öster murades igen två nya ingångar upptogs i södra muren.³⁴

År 1905 utvidgas kyrkogården åt väster.³⁵

Bild 10. Foto som visar kyrkogården före utvidgningen 1905

³¹ ATA, Solberga sn

³² Nilsson, L. 1962 Stockholm, s.56

³³ Bebyggelseregistret

³⁴ Nilsson, L. s.56

³⁵ Informant 1

1905's utvidgning av kyrkogården innebär att fördelningen inte blir efter hemman som på den gamla kyrkogården utan begravningsplatsen blir hela församlingens gemensamma. Gravarna läggs i rader med en bredd av ½ meter utefter gångarna. Normalt uppläts gravplats efter den sist utnyttjade i raden, dock kunde man vika en gravplats till t.ex. sin maka. Familjegravar fick köpas för all framtid och kostnaden blev 20 kr för 2 kvm³⁶.

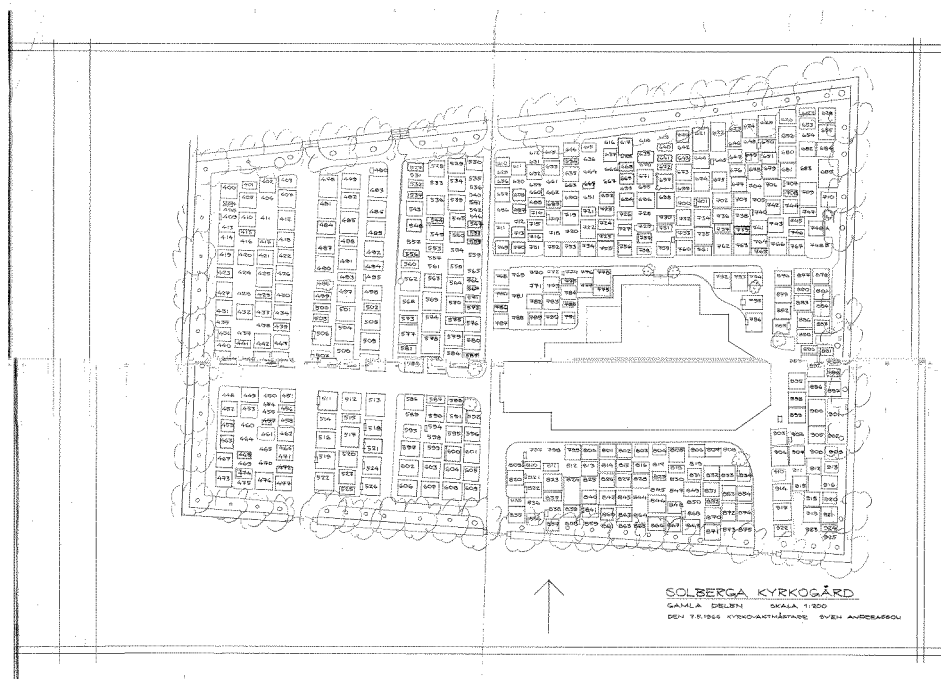

Bild 11. Gamla kyrkogårdens utformning sen 1905

1920-21 görs större arbeten på kyrkogården. Församlingsborna ställer upp och kör sten och jord.³⁷ 1926 innebar bygandet av sakristian att två gravar måste flyttas.³⁸

1945 införskaffades en del från Solberg mellangård 3:2 2300kvm, för 4600 kr. Alla köpebrev och lantmåteriförrättningar blir klara 1946³⁹. 1944- 1947 gör Axel Forsén ett förslag till och genomför en utvidgning av Solberga kyrkogård. Utvidgningen ligger direkt norr om den västra delen av kyrkogårdens äldre del och är på 2300 kvm. Enligt förslaget skulle denna utvidgning innehålla 352 gravplatser och inhägnas med murar som skulle kläs med torv. Vissa fyllningsarbeten skulle genomföras i den norra delen och eventuellt genomfördes även viss sprängning till begravningsdjup.⁴⁰ Befintlig mur till nuvarande kyrkogårdens nordvästra del mot norr nedtogs till sin övre del och kvarlåg som en låg torvtäckt terrasmur mellan kyrkogårdens nya och gamla delar. I områdets sydvästra hörn anordnades en entré med grindstolpar av granit. Trappor skulle anläggas mellan delarna och det var tänkt att häckgravar skulle anläggas längs med murarna och utmed mittgången.⁴¹ De två sistnämnda planerna genomfördes inte, det finns inga häckgravar och endast en trappa.

³⁶ Solberga kyrkoarkiv O 1b 1

³⁷ ibid.

³⁸ ATA, Solberga sn, kyrkan

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Solberga kyrkoarkiv O 1b 1

⁴¹ ATA, Solberga sn.

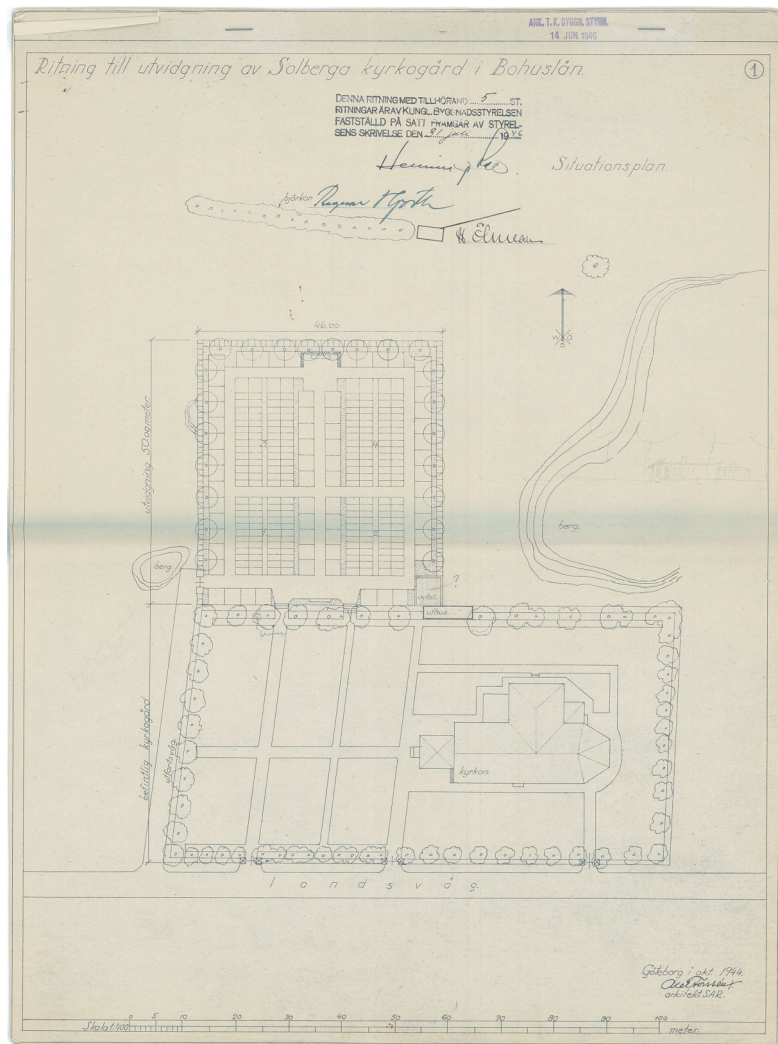

Bild 12. Ritning från 1944 över den planerade utvidgningen

Innan 1951 då ett nytt bår- och redskapshus byggs i anslutning till nya kyrkogården fanns ett provisoriskt likrum i form av ett uthus av trä som innehöll redskap, brandspruta, vedbod och avträde, vid mitten av kyrkogårdsmuren i norr.⁴² Se bilden ovan.

1964 har man under lång tid försökt att köpa mark från Holger Alfredsson, Solberg 6:1, men inte kommit någon vart. Nu talas det om att låta ansöka hos Kunglig majestät för att exproprieras området. Länsläkaren vill att området inte blir för litet då den stadiga ökningen av invånare kommer att kräva kyrkogårdsmark. Men inte förrän 1968 införskaffar Solberga församling ca 1,2 ha mark i anslutning till kyrkogården för framtida kyrkogårdsändamål. Marken kommer från Solberg 6:1 och läggs till Solberga mellangård 3:9, vilken ägs av församlingen. Köpet görs under expropriationshot.⁴³

1972 beslutas om en kyrkogårdsutvidgning som skall genomföras i olika etapper. Denna utvidgning upprättas av trädgårdsarkitekt Axel Hansen, Uddevalla och innebär att ett område norr och öster om den nya kyrkogården tas i bruk. Ett område för framtida minneslund och urnkyrkogård lämnas också oplanerat. En bilparkering för 67 bilar skall anläggas samt en containerplats istället för förbränningsplats.⁴⁴

⁴² Informant 1 samt ATA, Solberga sn.

⁴³ Solberga kyrkoarkiv O 1b 1

⁴⁴ ATA Solberga mapp s.176

1973 ges arbetet att anlägga den nya kyrkogården till Anläggnings AB H. Westbring i Uddevalla. Offerten är på 207257kr.⁴⁵ En ombyggnad 1973 av sakristia och wc innebär exteriört ett visst inkräktande på kortrekanten samt en flyttning av två gravar.⁴⁶

För att kunna bygga det nya församlingshemmet utförs 1976 beläggningsarbeten av kör och gångbanor på och i anslutning till kyrkogården som innebär jordschaktning, justering av brunnar samt asfaltering. Arbetet innebär att marken planeras så den rätta lutningen erhålles och att 30 enheter berg spränges.⁴⁷

1979 uppförs en ny mur runt den nya kyrkogården samt den senaste utvidgningen i norr och 22 oxlar planteras. 1989 renoveras murarna på Solberga kyrkogård.⁴⁸

1996 ansöker församlingen om tillstånd för en minneslund.⁴⁹ Den föreslagna minneslundan anordnas i anslutning till gamla kyrkogårdsmuren i nordost.

Bild 13. Minneslundan

2003 hårdgjordes gångarna på Solberga kyrkogård. 2007 skall bisättningslokalen från 1950-talet rivras och utanför kyrkogårdsmuren i nordost uppförs en ny byggnad som skall inhysa vaktmästeri och förråd samt en panncentral som skall värma upp kyrkan, bisättningslokalen och gården bredvid. På en parkliknande del norr om Nya kyrkogården byggs sommaren 2007 en lokal där borgliga begravingar kan förrättas.⁵⁰

⁴⁵ Solberga kyrkoarkiv O1b1

⁴⁶ ATA Solberga mapp s.176

⁴⁷ Solberga kyrkoarkiv O1a 3 och 4

⁴⁸ Informant 1 och 2

⁴⁹ ATA Solberga sn. Kyrkan

⁵⁰ Informant

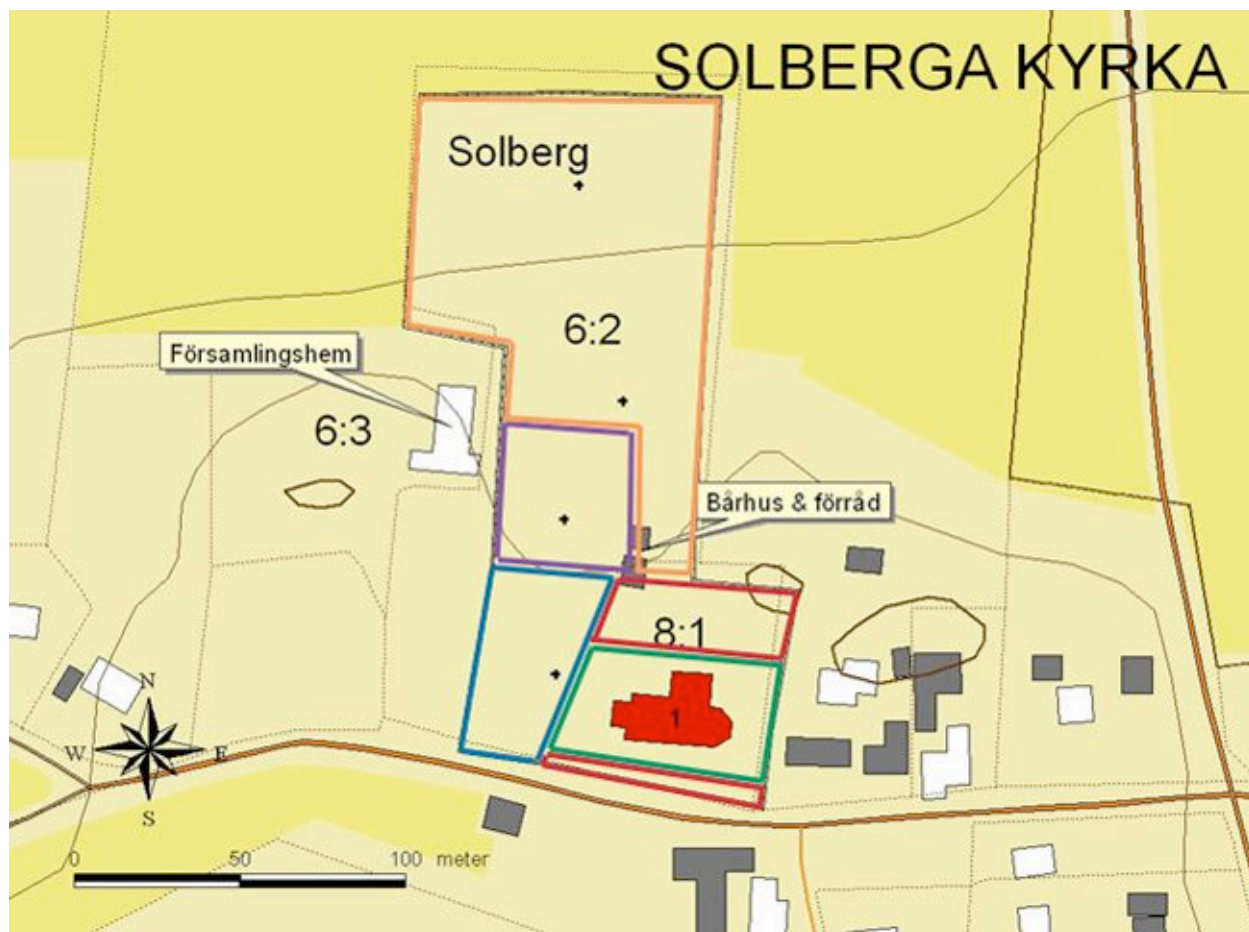

Bild 14. Plankarta över Solberga kyrkogård. (Utvidgningsfaser)

Den gröna markeringen visar kyrkogårdens utsträckning före 1860-talet. Röd utvidgning genomfördes 1867-1869. Blå markering visar utvidgningen som gjordes på 1905. Lila markering visar 1940-talets utvidgning och orange utvidgning gjordes på 1970-talet.

IV. BESKRIVNING AV SOLBERGA KYRKOGRÅRD

Solberga kyrka och kyrkogårds placering och närmsta omgivning

Solberga kyrka och kyrkogård ligger mitt i Solberga. Från en höjd bredvid kyrkan syns havet i Vallbykilen och kyrkogården omges av jordbruksmark och låg bebyggelse.

Solberga kyrka

Solberga kyrka är placerad mitt på den gamla kyrkogården och byggnadens äldsta delar är antagligen från 1100-talet. Dagens utseende fick den vid en ombyggnad 1926.

Bild 15. Solberga kyrka 2007

Beskrivning av dagens kyrkogård

Dagens kyrkogård är indelad i tre tydliga delar. Den gamla delen närmast kyrkan omgärdas av en trädkrans samt en kallmurad naturstensmur. Gravarna har till stor del ramar och det vanligaste materialet på stenarna är granit. Den gamla kyrkogården har utvidgats två gånger, en gång i mitten av 1800-talet och en gång i början av 1900-talet. Den senaste utvidgningen är avläsbar i terrängen då den ligger lägre än de äldsta delarna. Vid korsarmen i norr är kyrkogårdsmarken terrasserad och markerad med skifferstensram, en trappa leder ned till norra ingången. Vid denna trappa och vid trappan till Nya kyrkogården i norr finns gjutjärnsräcken. På gamla kyrkogården finns också i nordväst en gammal vacker jämpump som inte längre används.

Längs med kyrkogårdsmuren i nordost står ett antal äldre gravvårdar uppställda, bland annat en gravsten med pilavslut från 1600-talet. På gamla kyrkogården finns ett större antal hällar på flera olika platser, bland annat på muren i sydost. En del av dessa har inskriptioner. Äldre gravhällar finns också placerade på vapenhusets norra yttersida, som entré – sten vid huvudporten samt i golvet i kyrkan.

Den nya delen som anlades 1947-48 och omges av en murad naturstensmur och en trädkrans av oxel. Denna del karaktäriseras av låga gravvårdar med ramar och det vanligaste materialet är granit. Längs med muren finns mindre gravar utan ramar. Marken mellan gravarna är omväxlande grus och gräs.

Den nordöstra kyrkogården som anlades 1972 är placerad i norr och öst om 1940-tals delen och omges av en mur med samma utformning som den förra. Den nås genom två entréer från den nya kyrkogården men även från en grind i nordväst. Den är indelad i två kvarter, kvarter 1 och 2.

Kvarter 1 kännetecknas av gräsytor och låga vårdar. Ett större antal urngravar finns längs med östra muren. I kvarter 2 har rygghäckar planterats mellan gravraderna och vårdarna är låga utan ramar. Närmast gamla kyrkogårdsmuren har en minneslund anlagts.

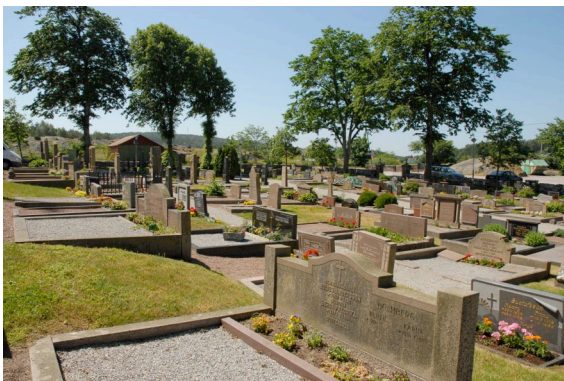

Bild 16 Karaktär gamla kyrkogården

Bild 17 Karaktär nya kyrkogården

Bild 18. Karaktär kvarter 2, nordöstra kyrkogården

Bild 19. Karaktär kvarter 1, Nordöstra k.g

Kyrkogårdens omgärning och entréer

Den gamla kyrkogården omges av en kallmurad mur i natursten och en trädkrans bestående först och främst av almar. Mot minneslundan i norr har dock muren ommurats med cementbruk.

Entréerna utgörs av tre grindar i samma utförande, två mot vägen en mot parkeringsplatsen. Grindarna i gjutjärn som har symmetriskt mönster är fästade på grova grindstolpar vilka är putsade. Ellyktor är placerade på stolparnas krön.

Bild 20. Kallmurad naturstensmur mot väst

Bild 21. Murad mur i norr

Bild 22 Murad naturstensmur, Nordöstra kyrkogården

Nya kyrkogårdens enda entré är placerad i väster och består av två grova, kantiga granitstolpar och en svartmålad pargrind i järn. Muren är en kallmurad sprängstenmur. Nordöstra kyrkogårdens grind är placerad i det sydvästra hörnet och består av två grovputsade stolpar med granitplattor som pryds upptill av svartmålade kors. Den omgärdas av en murad naturstensmur. Gamla och Nya kyrkogården förbinds i öst av en trappa och i väst av grusgång.

Bild 23.Pargindar i söder, Gamla kyrkogården

Bild 24.Pargindar till Nya kyrkogården

Bild 25.Pargindar, Nordöstra kyrkogården

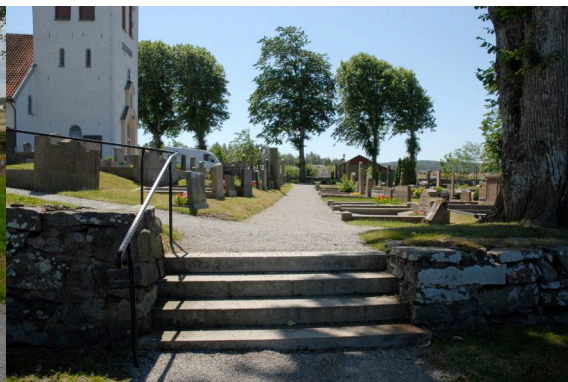

Bild 26.Trappsteg mellan Gamla och Nya k.g

Kvartersindelning och gravvårdar

Den gamla kyrkogården är indelad i 11 kvarter som omväxlande är grusade eller gräsbevuxna. Gravarna omges till stor del av ramar och granit är det vanligaste materialet. Vårdarna är i kvarteren på kyrkogårdens västra del är till stor del höga och påkostade. På norra, östra och södra delen är vårdarna överlag lägre. De flesta gravvårdarna är från decennierna mellan 1880 och 1950.

Nya kyrkogården är indelad i sju kvarter, varav tre ligger längs med murarna. Gravvårdarna är låga och i de fyra mittenkvarteren är de flesta gravarna omgivna av ramar. Längs med muren omges inga gravar av ramar.

Den nordöstra kyrkogården, från 1972, är indelad i kvarter 1, 2 och 3. 1 och 2 skiljs åt av en murad naturstensmur. Kyrkogården nås genom två entréer från den nya kyrkogården men även från en grind i nordväst. Kvarter 1 kännetecknas av gräsytor och låga vårdar. Ett större antal urngravar finns längs med östra muren. Kvarter två har rygghäckar mellan gravraderna och låga vårdar utan ramar.

Bild 27 Gravdar med höga vårdar och ramar på Gamla kyrkogården

Bild 28. Låga vårdar på Nya kyrkogården

Bild 29. Vårdar utan ramar Nordöstra kyrkogården

Planform och gångvägar

Gamla kyrkogården har en nästintill rektangulär form och gångarna är anlagt i ett rutnätssystem. Nya kyrkogården ansluter till gamla kyrkogårdens i nordväst och har en mer kvadratisk form samt gångar i rutnätssystem. Det finns två entréer från den gamla kyrkogården, en med ett kort trappa och en som ansluter direkt. Den nordöstra kyrkogården har en L-form som kopplats an till den nya kyrkogården. Alla gångar på Solberga kyrkogårds alla delar är hårdgjorda samt täckta med grus.

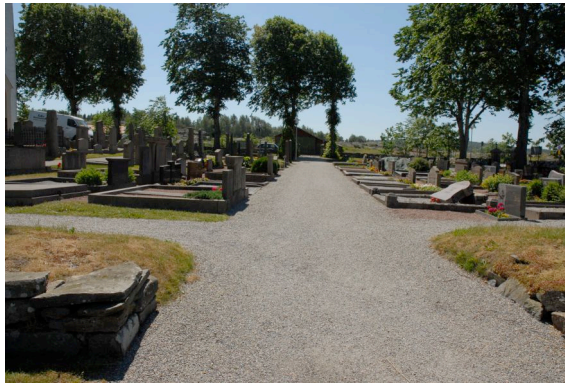

Bild 30. Grusgång på gamla kyrkogården

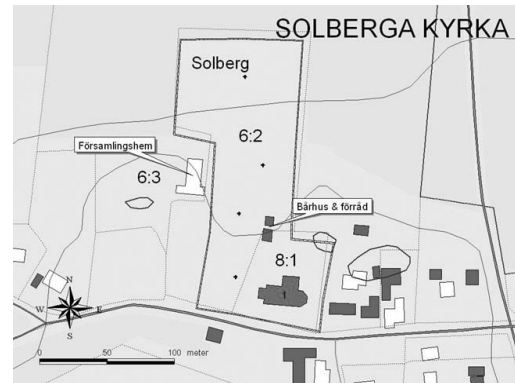

Bild 31. Översikt, kyrkogårdens planform.

Vegetation

Gamla kyrkogården omges av en trädkrans med först och främst almar i olika åldrar.

Nya kyrkogården omges av en trädkrans av oxel och det gör även Nordöstra kyrkogården. På den sistnämnda finns även häckar och träd som delar av kvarter 2.

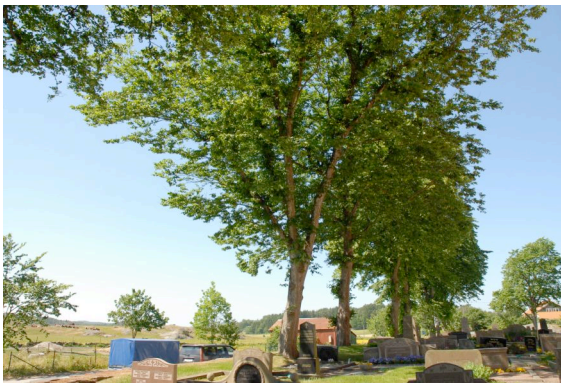

Bild 32. Trädkrans Gamla kyrkogården.

Bild 33. Trädkrans av oxel Nya kyrkogården

Belysning och bänkar

På gamla kyrkogården utgörs belysningen av belysningsstolpar och på ett antal av dessa har spotlights monterats fast för att lysa upp kyrkan. På Gamla kyrkogårdens grindstolpar finns lyktor fästa. På Nya och Nordöstra kyrkogården utgörs belysningen av belysningsstolpar med armaturer i halvklotsform.

På kyrkogårdarnas olika delar finns två typer av bänkar utplacerade på lämpliga platser. Den ena sorten är enkelt utformad med betongfundament och träplankor. Men det finns också bänk med metallram och träsisits.

Bild 34. Belysning Gamla k. g

Bild 35 Belysning nya k. g

Bild 36. Belysning grind

Bild 37. Träbänk på betongfundament vid muren

Bild 38. Trä och metallbänk utanför vapenhuset.

Redskapsplatser

Solberga kyrkogårds redskapsplatser har likadan utformning på alla delarna och på dessa finns avfallstunnor, vattenkanna samt vaser för snittblommor.

Bild 39. Redskapsplats på Gamla kyrkogården

Byggnader i anslutning till kyrkogården

Nordväst om kyrkan och vid parkeringsplatsen ligger församlingshemmet med utrymme för vaktmästare i källarplan. En äldre bisättningslokal fungerar idag som redskapsbod. Sommaren 2007 byggs nordöst om den Nordöstra kyrkogården en ny byggnad som skall inhysa vaktmästari, verkstad och förråd. Sommaren 2007 byggs också ett samlingshus för borgerliga begravningar på Nordöstra kyrkogården samt en värmeanläggning.⁵¹

Bild 40. Församlingshemmet

Bild 41. Redskapsbod från 1950-talet

⁵¹ Informant 2

V. SOLBERGA KYRKOGRÅRDS HISTORIK OCH DAGENS KYRKOGRÅRD I SAMMANDRAG

Kyrkogården

Den äldsta delen av Solberga kyrkogård är belägen kring kyrkan. Kyrkogården har utvidgats inom nuvarande murar. Åt norr och söder 1867-69 och åt väster 1905.

1947-1948 utvidgas Solberga kyrkogård. Denna utvidgning ligger direkt norr om den västra delen av kyrkogårdens äldre del och är på 2300 kvm. 1951 Börjas det nybyggnation av ett nytt bår- och redskapshus på kyrkogården.

1972 utvidgas kyrkogården ytterligare åt norr men även åt öster. 1979 uppförs en ny mur runt den senaste utvidgningen i norr och öst.

1996 får församlingen tillstånd att anlägga en minneslund vilken anordnas på den åt norr utvidgade delen av kyrkogården.

Gravvårdar

De flesta gravvårdarna är från decennierna mellan 1880 och 1950. På vapenhusets vägg sitter två hållar från 1700-talet uppmonterade och i både kyrkan och på kyrkogården finns flertalet äldre hållar.

Nya kyrkogården är indelad i sju kvarter, varav tre ligger längs med murarna. Gravvårdarna är låga och i de fyra mittenkvarteren är de flesta gravarna omgivna av ramar. Längs med muren omges inga gravar av ramar. Gravarna på den Nya kyrkogården stammar från 1940-talet och fram till 1970-talet.

Den nordöstra kyrkogården är indelad i kvarter 1, 2 och 3. Kvarter 1 och 2 skiljs åt av en murad naturstensmur. Gravarna stammar från 1970-talet fram till idag.

VI. KULTURHISTORISK KARAKTÄRISERING – SOLBERGA KYRKOGRÅRD

Kyrkogården som helhet

Solberga kyrkogård har stort lokalhistoriskt värde då den speglar socknens historia. Dagens kyrkogård är indelad i tre tydliga delar. Den Gamla kyrkogården, närmast kyrkan, omgärdas av en mur i natursten och en trädkrans bestående av almar. Gravarna som ligger tätt på kyrkogården, har till stor del ramar och det vanligaste materialet är granit. De flesta vårdarna är höga eller halvhöga och de allra flesta är från 1900-talets första hälft. Vårdarnas inskriptioner vittnar om socknens näringar med titlar som hemmansägare och kapten.

Den kallmurade kyrkogårdsmuren, gångsystemet, de smidda järngrindarna med sina putsade grindstolpar, trädkransen, gravramarna och de höga vårdarna i granit och diabas utgör en tydlig karaktär som är viktig att värna om.

Den Nya kyrkogårdenn som anlades 1944- 48 omges av en murad naturstensmur och en trädkrans av oxel. Vårdarna är förhållandevis låga, till stor del tillverkade i granit och många av gravarna har ramar. Nya kyrkogården bär prägeln av 1940-talets estetik med raka linjer och välordnade kvarter. Karaktären som skapas av de låga gravvårdarna, ramarna och gångsystemet är viktig att bibehålla.

Den yngsta delen från 1972 ligger norr och öster om 40-tals utvidgningen och den nås först och främst genom denna. Denna del är till karaktären mycket olik de andra. Den också en trädram av oxel och omgärdas av murad stenmur men mellan gravraderna i kvarter 2 växer häckar. Den öppna karaktären samt häcksystemet är viktigt att bibehålla.

Öster om bårhuset anlades på 1990-talet en minneslund.

De tre kyrkogårdsdelarna olika karaktär som bär tidstypiska drag är viktig att bibehålla.

Gravvårdar

Gravarna på gamla kyrkogården omgärdas till stor del av ramar och vårdarna är höga eller halvhöga. De är först och främst från det sena 1800-talet och 1900-talets första hälft. De höga vårdarna bidrar till kyrkogården karaktär. En del gravar har rensats på ramar för att underlätta vid underhåll och begraving och ytorna mellan gravarna är omväxlande grus och gräs. Gravvårdar i marmor, järn, skiffrig granit eller kalksten är förhållandevis ovanliga på dagens kyrkogårdar och är därför viktiga att bevara. Detta gäller även gravar med staket. Det finns hällar från 1600-1700 talet på kyrkogården, de har högt kulturhistoriskt värde.

Den nya kyrkogårdens gravvårdar är låga och stammar från 1940-talet fram till idag. På halva kyrkogården har gravarna ramar och kvarteren är grusade emellan gravarna. Denna homogena karaktär är viktig att bibehålla. I väst och norr är gravytorna gräsbevuxna och utan ramar.

Nordöstra delens gravvårdar är låga i sin utformning, saknar ramar och stammar från det 1970-talet till 2000-talet.

VII. BEVARANDEPROGRAM - SOLBERGA KYRKOGRÅRD

Riktlinjer för kyrkogården som helhet

Följande delar av kyrkogården har bedömts som väsentliga att bevara ur kulturhistorisk synpunkt. I förvaltningen och vid eventuella ändringar av kyrkogården som helhet skall särskild hänsyn tas till följande punkter:

- Kyrkogårdens nuvarande planform och gångsystem bör inte väsentligt ändras. Detta för att bevara och synliggöra kyrkogårdens olika utvidgningsfaser. Eventuell utvidgning bör göras på ett sätt så att den blir lätt avläsbar i framtiden. Eventuella nytt gångsystem bör ansluta till kyrkogårdens tidigare gångsystem.
- Kyrkogårdsmuren, en kallmur av natursten, har ett miljöskapande värde och skall bevaras och underhållas. Dess nuvarande sträckning får inte väsentligt ändras eller borttagas.
- Entréer med grindar och grindstolpar samt trappor i anslutning till kyrkogården har stort miljöskapande värde och skall bevaras och underhållas. Vid renovering och underhåll skall material anpassas till det befintliga.
- Kyrkogårdens träd och övrigt växtmaterial skall skötas och underhållas enligt upprättad Trädvårdsplan. Skadat växtmaterial skall så långt som möjligt bytas ut mot ursprunglig eller liknande arter. Vid eventuell förändring av trädkransen av bl.a. lönn, ek och ask krävs tillstånd av Länsstyrelsen.
- Serviceplatser med vattenposter, redskapsställ och sopkärl samt bänkar, informationstavlor och belysning skall vid förändring anpassas till kyrkogårdens karaktär. Beträffande materialval, storlek och utformning skall dessa vara neutrala och anpassas till miljön och till de på kyrkogården befintliga material. Samråd med Länsstyrelsen skall ske vid ändring eller komplettering av belysning på kyrkogården.

Riktlinjer för de enskilda delarna och dess gravvårdar

Följande delar av de enskilda delarna och dess gravvårdar har bedömts som väsentliga att bevara ur kulturhistorisk synpunkt. I förvaltningen och vid eventuella ändringar av de enskilda delarna och dess gravvårdar skall särskild hänsyn tas till följande punkter:

- Vid vård och underhåll av samtliga gravvårdar skall material och teknik anpassas till gravvårdens befintliga utformning och material.
- Omgärdande stenramar eller lämningar/synliga spår av omgärdande stenramar inom gravvårdar bör så långt som möjligt bevaras på befintlig plats. Om ett borttagande av stenram blir aktuellt bör ett övervägande göras mellan kvarterets ursprungliga utseende samt kvarterets helhet och gravrättsinnehavarens möjlighet att vårda gravvården.
- Detaljer i form av duvor, medaljonger, järndetaljer, stenklot etc. får inte borttagas från befintlig plats inom gravvårdarna.
- Inskriptioner med gårdsnamn och titlar, vilka ofta har ett lokalhistoriskt värde bör inte tas bort.
- Då det blir aktuellt med planteringslådor inom äldre befintliga stenramar med plantering avskild med en tunnare stenram, bör denna inte tas bort. Då den tunna ramen placerats inom stenramen vid ett senare tillfälle än gravvårdens anläggande eller om ramen inte utgörs av samma material och utformning som gravstenen med omgärdande stenram kan ramen tas bort.
- Gravvårdar i klass 1 får inte avlägsnas från befintlig plats eller ändras utan samråd med länsstyrelsen. Får ej återupplåtas.
- Gravvårdar i klass 2 får inte avlägsnas från befintlig plats eller väsentligt ändras eller återupplåtas samt väsentligt ändras vad gäller omgärdning, utformning, dekor och inskription.
- Gravvårdar i klass 3 bör inte flyttas från befintlig plats och bör inte väsentligt ändras vad gäller utformning, dekor och omgärdning. Ny inskription bör utföras på ett tidstypiskt sätt vad gäller bearbetning. Gravvårdarna får återupplåtas
- Gravvårdar äldre än 1940 får inte borttagas inom kyrkogården utan en värdering av dess kulturhistoriska och miljöskapande värde har gjorts.
- Vid nytillskott av gravvårdar bör detta i första hand ske på befintliga tomma gravplatser. Nya gravvårdar bör anpassas efter närliggande befintliga gravvårdar och kvarterets karaktär vad gäller placering, storlek och materialval.
- Vid omarbetningen av en gravvård bör man ta särskild hänsyn till gravvårdens utformning vad gäller omgärdning, detaljer och dekor. Stenens inskription bör om möjligt bevaras t.ex. genom att stenen vänds eller att inskriptionen täcks med en metallplatta med ny inskription.

Kategorisering av gravvårdar

Kyrkogårdens gravvårdar speglar genom utformning och inskription olika formvariationer och stilideal men även kyrkogårdens historiska utveckling och bygdens historia. För att i en framtida förvaltning kunna bevara dessa egenskaper och möjliggöra för kyrkogårdens utveckling bl.a. genom nya gravvårdar är det av vikt att man följer den klassificering av gravvårdar som gjorts vid den kulturhistoriska inventeringen.

Kategoriserade gravvårdar i sammandrag

Under den kulturhistoriska inventeringen inventerades 81 st. gravrätter varav 2 st. tillfördes klass 1, 19 st. tillfördes klass 2 och 60 st. tillfördes klass 3.

På gravkartan nedan redovisas dessa gravvårdar.

Kategorier/Övriga	Antal gravvårdar i respektive klass
Totalt antal gravar på Solberga k:g Hösten 2006	3020 st.
Totalt inventerade gravvårdar under kulturhistorisk inventering	81 st.
Klass 1	2 st.
Klass 2	19 st.
Klass 3	60 st.

Tabell 1. Klassificerade gravvårdar, Solberga kyrkogård.

Gravkarta med kategoriserade gravvårdar

Gravkartan nedan visar klassificeringen av gravvårdar på Solberga kyrkogård. Rödmarkerade gravvårdar tillhör kategori 1, blåmarkerade gravvårdar tillhör kategori 2 och grönmarkerade gravvårdar tillhör kategori 3.

Bild 42. Klassificerade gravvårdar Solberga Gamla kyrkogård.

	23	24	25	26	27	28	29	30	31
87									
88	197	198	179	180	211				
89	198	199	168	181	210				
90	199	180	172	182	207				
91	199	181	116	183	208				
92	193	178	173	184	209				
93	198	179	171	185	216				
94	198	179	172	186	205				
95	198	178	174	187	217				
96	199	166	171	188	203				
97	179	182	172	189	202				
98	187	183	168	190	201				
99	182	187	168	191	200				
100	185	185	167	192	199				
101	184	181	165	193	198				
102	185	182	166	194	197				
103	182	180	169	195	196				

	32	33	34	35	36	37	38	39	40
35									
36	212	213	214	215	216	217	218	219	220
37	213	212	217	216	218	219	220	221	222
38	214	211	215	221	222	223	224	225	226
39	214	210	214	224	225	226	227	228	229
40	216	207	215	227	228	229	230	231	232
41	217	218	215	228	229	230	231	232	233
42	218	227	202	229	230	231	232	233	234
43	219	226	204	229	230	231	232	233	234
44	220	230	209	231	232	233	234	235	236
45	221	231	205	232	233	234	235	236	237
46	222	232	206	233	234	235	236	237	238
47	223	233	207	234	235	236	237	238	239
48	224	234	208	235	236	237	238	239	240
49	225	235	209	236	237	238	239	240	241
50	226	236	210	237	238	239	240	241	242
51	227	237	211	238	239	240	241	242	243
52	228	238	212	239	240	241	242	243	244
53	229	239	213	240	241	242	243	244	245
54	230	240	214	241	242	243	244	245	246
55	231	241	215	242	243	244	245	246	247
56	232	242	216	243	244	245	246	247	248
57	233	243	217	244	245	246	247	248	249
58	234	244	218	245	246	247	248	249	250
59	235	245	219	246	247	248	249	250	251
60	236	246	220	247	248	249	250	251	252
61	237	247	221	248	249	250	251	252	253
62	238	248	222	249	250	251	252	253	254
63	239	249	223	250	251	252	253	254	255
64	240	250	224	251	252	253	254	255	256
65	241	251	225	252	253	254	255	256	257
66	242	252	226	253	254	255	256	257	258
67	243	253	227	254	255	256	257	258	259
68	244	254	228	255	256	257	258	259	260
69	245	255	229	256	257	258	259	260	261
70	246	256	230	257	258	259	260	261	262
71	247	257	231	258	259	260	261	262	263

	41	42	43	44	45
41					
42	93	84	109	108	131
43	92	81	106	109	130
44	91	80	105	110	129
45	90	79	104	111	128
46	89	78	103	112	127
47	88	77	102	113	126
48	87	76	101	114	125
49	86	75	100	115	124
50	85	74	99	116	123
51	84	73	98	117	122
52	83	72	97	118	121
53	82	71	96	119	120
54	81	70	95	120	119

Bild 43. Klassificerade gravvårdar Solberga Nya kyrkogård

Riktlinjer för varje enskilt kvarter och dess gravvårdar

Gamla kyrkogården

Kulturhistorisk bedömning av gamla kyrkogården

Gravarna på den gamla kyrkogården ligger tätt, har till stor del ramar och grusade ytor. Det vanligaste materialet är granit och de flesta vårdarna är höga eller halvhöga. Gamla kyrkogården har ett fåtal bevarade gravar från tiden innan 1850 men de flesta gravvårdarna är från tiden 1870-1960. Utöver de generella reglerna rekommenderas därför följande:

- Äldre gravvårdar än 1940 bör ej borttagas.
- Nya gravvårdar skall placeras i riktning så som de befintliga gravvårdarna.
- Äldre gravhällar som placerats i kyrkogolvet, på kyrkogården och i kyrkogårdsmuren skall ej flyttas. Skall vårdas och underhållas.
- Äldre gravstenar i gjutjärn och kalksten som står placerade längs med kyrkomuren bör tas till vara samt om möjligt återplaceras.

Bild 44. Äldre vårdar på Gamla kyrkogården

Kategori 1: Gravvårdar med högt kulturhistoriskt värde

- Häll 1

Äldre häll i skiffrig granit med högt kulturhistoriskt värde som har monterats på vapenhusets yttervägg.

- Häll 2

Äldre häll i skiffrig granit som har monterats på vapenhusets yttervägg. Hällen har tidstypisk dekor i form av cirklar och kristen symbol samt inskription endast på svärdssidan. Med högt kulturhistoriskt värde.

Kategori 2: Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

- Nr. 480

Marmorsten som är fastsatt på gjuten pulpetformad sockel. Gravsten med material och i utformning som är ovanlig på kyrkogården. En av få synliga barngravar på kyrkogården.

- Nr. 496

Stående gravsten i form av ett kors på sockel, fint hugget i kalksten. Gravvårdens yta är täckt av plattor i kalksten. Gravvården är ovanlig på kyrkogården i både utförande och material

-Nr.510

Grav med ram och bautasten i diabas. På sockeln sitter en metallplatta som talar om att stenen tillverkats av *AB Bröderna Flinks Granithuggeri, Westervik*. Gravvården är tidstypisk för det tidiga 1900-talet och industrihistoriskt intressant.

- Nr.511

Bautasten på sockel i röd granit med grovhuggen baksida samt blankpolerad framsida med förgylld huggen text och med ett kors som enda dekor. En tidstypisk gravsten för det tidiga 1900-talet med lokalhistorisk anknytning

- Nr.518

Grav med granitram och bautasten i röd granit av hög kvalitet. Gravvården är tidstypisk för det tidiga 1900-talet och tillverkad i högkvalitativ granit. Miljöskapande på kyrkogården.

- Nr.541

Barngrav med platta fäst på gjuten pulpetformad sockel som ligger på gjuten ram. Plattan är av granit med polerad yta och huggen text. Gravvården har en mycket ovanlig ram och det är även ovanligt med synliga barngravar på kyrkogården

- Nr. 562

En mycket påkostad grav med gjutjärnsstaket och gravsten formad som trädstam. Vården är tillverkad i granit och har stor detaljrikedom. En ovanlig och mycket påkostad gravvård.

- Nr. 586

Grav med fint huggen rundad granitram och hög gravsten med ”fönster”. Vården är uppbyggd av en tvådelad sockel samt två kantiga pelare med polerad yta och uthuggna räfflor som flankerar en rektangulär sten. Vården kröns av ett rundat tak och i utrymmet som bildas mellan sten och tak är ett kors placerat. En grav som är ovanlig på kyrkogården i sin utformning och tidstypisk för 1920-1930-talet

- Nr. 676

Grav med granitram och liggande gravvård i form av ett marmorkors med fästad kopparplatta. På kopparplattan är texten utsparad. Gravvård med ovanlig utformning och i ovanligt material på kyrkogården

- Nr. 685

Grav med grov granitram och granitkors på sockel. Texten är huggen på den polerade sockeln och förgylld. Gravvården flankeras av två låga cypresser. Grav som har lokalhistorisk anknytning och tidstypisk utformning för det tidiga 1900-talet. Miljöskapande i Gamla kyrkogårdens nordöstra hörn.

- Nr.729

Grav med hög åttkantig granitram med liggande gravsten i samma form, texten är utsparad och polerad och ett ankare utgör dekor. Tidstypisk grav för det tidiga 1900-talet samt ovanlig på kyrkogården i sin utformning.

- Nr.795

Grav med granitram med avfasade kanter och tredelad gravsten i diabas på granitsockel. Gravstenen utgörs av en obelisk som är placerad på ett mönsterhugget mittparti. Dekoren utgörs av stiliserade växtmotiv. Grav med lokalhistorisk anknytning och en för kyrkogården ovanlig utformning

- Nr. 798-811

Grav med två stentumbor i granit, på locken är texten utspard och polerad och ett kors utgör enda dekor. Dubbelgrav vars utformning är ovanlig på kyrkogården

- Nr. 835-855

Dubbelgrav med hög granitram som har anpassats till terrängen nära kyrkogårdsmuren. Gravvårdarna består av kors på sockel i granit och 855 flankeras av dekorativt huggna sidostenar. Familjegrav där äldsta graven (855) har tidstypisk utformning för sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Grav 835 är lik i utformning men av senare datum.

- Nr. 841

Grav med granitram och en gravsten på hög sockel som smalnar av mot pyramidavslut. Gravvård med tidstypisk utformning för det sena 1800-talet

- Nr.852

Gravhäll i skiffrig granit med huggen text som ligger på grusbädd. Grav vars utformning är historierande och blickar tillbaka mot gravvårdstraditionen före 1850 och är på grund av detta ovanlig på kyrkogården.

- Nr.858

Mindre gravsten i kalksten med tudelat rundat avslut och huggen text. En typ av gravvård som är ovanlig på kyrkogården i material och utförande

- Nr. 864

Grav med marmorplatta som är mycket ovanlig på kyrkogården i material och utformning

- Onummerad grav mellan 759 och 733

Grav med tredelad gravsten i granit med pyramidavslut, huggen text och ett kors som enda dekor. Tidstypisk gravvård för det sena 1800-talet

Kategori 3: Representativa eller miljöskapande gravvårdar

- Nr.404

Liggande häll i röd granit med blåstrade inskriptionsfält. En typ av gravvård som är ovanlig på kyrkogården.

- Nr.419

Tre stående gravstenar i diabas, mittstenen i form av ett kors och två rektangulära sidostenar. Gravvårdens yta är täckt av naturstenar och musselskal. Familjegrav med en korsformad gravsten som är tidstypisk för det tidiga 1900-talet

- Nr.422

En gravvård som består av en kvadratisk platta i granit omgiven av mindre kvadratiska plattor i röd granit. Gravvård som är ovanlig på kyrkogården samt tidstypisk för 1900-talets mitt.

- Nr.430

Två stående rundade gravstenar i diabas på granitram. På båda stenar finns blåstrad dekor i form av kors. En familjegrav där den vänstra stenen är tidstypisk för det tidiga 1900-talet och den högra är en kopia som kompletterar gravstenen.

- Nr.436

Grav med liggande gravsten i granit omgiven av skifferplattor. Texten är huggen och förgylld. Gravvården är ovanlig på kyrkogården i sin utformning.

- Nr.462

Grov gravram i röd granit med låg pulpetformad gravsten. På gravstenen är texten utsparat och polerad. En tidstypisk gravvård för det tidiga 1900-talet som är ovanlig på kyrkogården.

- Nr. 495

Gravvård med massiv fint huggen gravsten i granit, ramen är borttagen men smal gravram avgränsar fortfarande planteringsfältet. En tidstypisk gravsten för det tidiga 1900-talet vars typ är ovanlig på kyrkogården.

- Nr.504

Grav med ram i granit och tvådelad gravsten i diabas med polerad och dekorerad yta. På sockeln sitter en metallplatta som berättar att stenen kommer från *Aktiebolaget, Bröderna Flinks Granithuggeri, Westervik*. Tidstypisk gravvård för det tidiga 1900-talet. Industrihistoriskt intressant.

- Nr.506

Grav med ram och mindre bautasten i granit. Gravsten med grovt huggen baksida, polerad framsida och huggen text ifylld med svart. Tidstypisk gravvård för det tidiga 1900-talet med lokalhistorisk anknytning

- Nr.507

Grav med tredelad stående gravsten i diabas. Framsidan är blankpolerad med huggen text och dekorationsfält, stenen smalnar av mot pyramidavslut. Dekoren består av ett kors och bladrankor. På nedre sockeln sitter metallplatta som talar om av gravstenen tillverkats av *Aktiebolaget Bröderna Flinks Granithuggeri, Westervik*. Gravramen är borttagen. En tidstypisk gravvård för det tidiga 1900-talet med industrihistorisk anknytning.

- Nr.508

Grav med gravram och tredelad stående gravsten i diabas. Gravstenen är placerad i vårdens vänstra hörn och framsidans yta är blankpolerad. Den stiliserade dekoren är grunt blåstrad och stenen smalnar av mot sadelavslut. Tidstypisk gravsten för det tidiga 1900-talet.

- Nr 509

Grav med grovhuggen ram och grovt huggen bautasten i granit. Gravstenen har ett uthugget ovalt inskriptionsfält med polerad yta och blåstrade inskriptionsfält med utsparat polerad text. En tidstypisk gravvård för det tidiga 1900-talet samt miljöskapande på kyrkogården.

- Nr. 516

Gravvård med ram i röd granit och två pulpetformade plattor. Typ av gravvård som är ovanlig på kyrkogården, med tidstypisk utformning för det tidiga 1900-talet.

- Nr.524

Grav vars yta täcks av kalkstenplattor med stående gravsten i form av ett kors på sockel tillverkad av diabas. Gravvård som är tidstypisk för det tidiga 1900-talet samt ovanlig på kyrkogården.

- Nr.526

Grav med blankpolerad ram i granit och tvådelad gravsten i diabas. Gravstenen smalnar av mot sadelavslut, har blankpolerad yta och blåstrade inskriptionsfält med utsparat text och dekor i form av ankare och kors. En tidstypisk gravvård för det tidiga 1900-talet med lokalthistorisk anknytning

- Nr.560

Grav med ram och gravsten i diabas. Gravsten smalnar av mot sadelavslut med blåstrade fält med kors och växtdekor samt huggen text som varit förgyllt. Tidstypisk gravvård för det tidiga 1900-talet

- Nr.570

Grav med grovhuggen ram i röd granit och gravsten formad som kors på rektangulär sockel. Gravvård vars utformning är ovanlig på kyrkogården

- Nr.575

Grav med ram i granit och gravsten i grovt huggen diabas med inskriptionsfält markerat av polerad ram. Gravvård som är tidstypisk för 1920-1930-talet

- Nr.578

Grav med grov ram och rektangulär gravsten på sockel i granit. Inskriptionsfältet är uthugget med utsparat text som blankpolerats. Gravvården är placerad på utjämnande gjuten platta i öster. En gravvård med tidstypiskt utseende för 1920-1930-talet

-Nr.582

Grav med granitram som ansluter till låg pulpetformad gravsten. Texten är utsparat och polerad. En gravvård vars utformning är ovanlig på kyrkogården

- Nr. 583

Grav med tre gravstenar i röd granit och grov kvaderhuggen granitram. Den mittersta, ursprungliga stenen, är en grovt huggen bautasten med ovalt uthugget inskriptionsfält. Den flankeras av två mindre vårdar i samma form med polerade ytor. Familjegrav där mittstenen har tidstypisk utformning för det tidiga 1900-talet.

- Nr.590

Grav med granitram och grovt huggen bautasten i granit som har tidstypisk utformning för det tidiga 1900-talet. Miljöskapande på kyrkogården.

- Nr. 594

Tredelad gravsten i diabas stående på gjuten sockel. Vården består av två socklar och ett kors. Grav med tidstypisk utformning för det tidiga 1900-talet.

- Nr. 601

Grav med diabasram som sluttande ansluter till tredelad gravvård. Vården består av en rektangulär sockel, en mindre trappstegssockel och ett kors i diabas. Ytan är täckt av blankpolerade plattor i mönster. Tidstypisk för tiden mellan 1930 och 1950.

- Nr. 602

Grav med granitram och fint huggen gravsten i granit med rundat avslut. Ramen har markerade hörn och är huggen i sadeltaksform. Grav med tidstypisk utformning för det tidiga 1900-talet.

- Nr. 603

Grav med granitram och bautasten i diabas flankerad av två lägre diabasstenar. Familjegrav där den ursprungliga mittstenen är tidstypisk för det tidiga 1900-talet.

- Nr. 606

Grav med rundhuggen granitram som har markerade hörn prydda med klot. Gravstenen i röd granit har smal pulpetform och polerad yta. Grav med tidstypisk utformning för det tidiga 1900-talet

- Nr. 608

Detaljrik grav med granitram och gravsten på sockel med huggna räfflor och rundat ”tak”. Texten är utsparad och polerad och under har en platta i röd granit placerats. Vid sockeln finns ytterligare en platta i samma utformning. Fyra kalkstensplattor i orgelbunden form ligger på ytan. Familjegrav där den ursprungliga stenen är tidstypisk för 1900-talet.

- Nr. 613

Grav med granitram och grovhuggen gravsten med ovalt uthugget inskriptionsfält. Grav med tidstypisk utformning för 1920-30-tal.

- Nr. 623

Grav med femkantig gravsten i diabas med polerad framsida, texten är huggen samt förgylld och ett kors samt vågiga strålar från sidorna utgör dekor. Ytan är täckt av asymmetriska diabasplattor. Grav med tidstypisk utformning för 1960-talet vars utformning är ovanlig på kyrkogården.

- Nr. 625

Grav med grov granitram med markerade hörn och tredelad gravsten i granit. Gravstenen har ett rundat takavslut och dekorativt huggna detaljer. Grav med tidstypisk utformning för 1920-30-talen.

- Nr. 668

Gravvård i kalksten med brant sadelavslut placerad på smal planteringsram i granit. Grav med tidstypisk utformning för det sena 1800-talets och kalksten är ett ovanligt material på kyrkogården.

- Nr. 682

Grav med granitram och rektangulär gravsten i granit med huggen text ifylld med svart färg, samt ett fält med det utsparade familjenamnet. På stenen finns dekor i form av en duva samt en utsparad cirkel i vilken ett timglas avbildats, Grav med tidstypisk utformning för 1900-talets mitt.

- Nr. 730

Grav med gravram som direkt ansluter till en gravsten i granit med rundat avslut. Texten är polerad på blåstrad yta och ett strålande kors är enda dekor. Planteringsfältet omges av en smal vit marmorram. En grav med tidstypisk utformning för 1920-1930-talet.

- Nr. 733

Grav med ram i granit som ansluter till en låg pulpetformad gravsten. Grav med tidstypisk utformning för 1900-talets mitt och som är ovanlig på kyrkogården.

- Nr. 736-737

Dubbelgrav med två gravstenar som omgärdas av en buxbomshäck. Gravstenen till vänster är en rektangulär sten i granit på sockel med blankpolerad yta och blåstrade fält med utsparad text och korsdekor. Vården till höger är en pulpetformad diabassten placerad på en granitram med blankpolerad yta och huggen text. Denna sten är den äldsta. Familjegrav med två vårdar som vardera representerar sin tid, 1910-talet respektive 1930-talet. Det är även ovanligt på kyrkogården med gravar som omgärdas av buskar.

- Nr. 747

Grav med granitram och tvådelad gravsten i granit bestående av sockel och kors. Grav med lokalhistorisk anknytning och tidstypisk utformning för det tidiga 1900-talet.

- Nr.748 a

Grav med fyrdelad gravsten i röd granit med rundat takavslut som har lokalhistorisk anknytning och tidstypisk utformning för 1940-50-tal

- Nr.766

Grav med rundad granitram och stående gravsten i granit med rundat avslut och volutdekor (rullform). Gravvård med tidstypisk utformning för det tidiga 1900-talet

- Nr. 796

Grav med ram i granit och tvådelad gravsten i röd granit som smalnar av mot pyramidavslut.. Graven är placerad på ett fundament som anpassats till terrängen och planteringsfältet avgränsas av en smal polerad granitram. Gravvård med tidstypisk utformning för det tidiga 1900-talet.

- Nr. 797

Grav med tredelad gravsten i diabas som smalnar av mot pyramidavslut. På sockeln sitter en mindre blyplakett som talar om att stenen är tillverkad av *Aktiebolaget Bröderna Flinks Granitstenhuggeri i Westervik*. Gravvård som har en tidstypisk utformning för det tidiga 1900-talet och som är industrihistoriskt intressant. *Aktiebolaget Bröderna Flink i Westervik* har tillverkat många av de gravstenar som finns på kyrkogårdarna i Solberga pastorat

- Nr.806

Grav där en äldre gravsten har placerats på en sockel av nyare gravstenar. Den äldsta stenen är ett marmorkors med huggen text på en avsmalnande granitsockel. Denna äldsta sten är placerad på den mittersta gravstenen. Mittenstenen flankeras av två lägre rektangulära stenar med avfasade ytterhörn. Graven omgärdas av en ram i granit. Familjegrav med gravvårdar som representerar olika tidsepoker, dock är det den äldsta stenen med marmorkorset som är mest intressant då marmor är ett ovanligt material på kyrkogården.

- Nr.829

Grav med häll i röd granit som omgärdas av rektangulära plattor i granit. Hällens ovansida är polerad och texten är utsparat och polerad i blåstrade fält. Ett kors utgör enda dekor. Grav vars utformning är ovanlig på kyrkogården

- Nr.834

Grav med en gravsten i granit på sockel som smalnar av mot ett pyramidavslut. Gravstenen flankeras av två blankpolerade gravplattor i röd granit. Ytan är täckt av granitplattor i asymmetrisk form från 1960-talet. Familjegrav med gravstenar och utformning som representerar 1890-talet och 1960-talet. Plattläggningen är tidstypisk för 1960-talet.

- Nr.848

Grav med häll i röd granit som omgärdas av mindre kvadratiska plattor i granit. Gravvård vars utformning är relativt ovanlig på kyrkogården. Plattorna som tillkommit på 1950-talet är tidstypiska för den perioden.

- Nr.867

Grav med granitram och liggande sten i diabas med polerad yta som är ovanlig på kyrkogården i sin utformning

- Nr.868

Tvådelad gravsten i diabas på granitsockel som smalnar av mot sadelavslut. Gravsten som är tidstypisk för det tidiga 1900-talet

- Nr.880

Gravvård i form av ett kors i granit på sockel med blåstrat inskriptionsfält. Vården står på en mindre ram vars främre parti huggits ut och polerats, texten är utsparat och polerad i blåstrade fält. Gravvård som är ovanlig på kyrkogården i utformningen.

- Nr.895

Häll i röd granit med polerad yta som omgärdas av plattor i kalksten. Det blåstrade inskriptionsfältet med utsparat polerad text löper längs med kanterna. Dekor mitt på hällen består av ett blåstrat fält med utsparat polerat kors och en stjärna. Grav som är tidstypisk för 1950-talet i sin utformning. Ett exempel på en återanvänd familjegrav med representanter från flera olika generationer.

- Nr.896

Grav med ram och gravvård i röd granit vars yta täcks av blankpolerade plattor som placerats i mönster. Vården har polerad yta samt blåstrade fält med utsparat text och dekoren består av ett kors, en stjärna samt växtmotiv. Gravvård som är tidstypisk

- Nr.905

Grav med granitram med blankpolerad yta och stående gravsten i diabas. På gravstens yta har formen av en gravsten med kors på sockel sparats ut och blankpolerats.. Vid vårdens bas har en pulpetformad diabasplatta med utsparat polerad text placerats. Gravvård som är ovanlig på kyrkogården i sin utformning

Nya kyrkogården

Kulturhistorisk bedömning av Nya kyrkogården

Den Nya kyrkogården som anlades 1944- 48 omges av en murad naturstensmur och en trädkrans av oxel. De är viktiga för den Nya kyrkogårdens karaktär. Grusgångar i rutnätssystem och gravar med låga vårdar samt ramar karaktäriserar denna del. Vårdarna är tillverkade till stor del i granit.

Utöver de generella reglerna rekommenderas därför följande:

- Nya gravvårdar bör anpassas i höjd till befintliga gravar.
- Nya gravvårdar skall placeras i riktning så som de befintliga gravvårdarna.

Kategori 3: Representativa eller miljöskapande gravvårdar

- Nr.72-73

Grav med korsformad gravsten i granit på trappsockel. Den låga gravramen i granit är huggen för att likna plattrad. Framför korset ligger en platta med utsparat polerad text. Grav med tidstypisk utformning från det tidiga 50-talet

- Nr. 96-97

Grav med ram i svart granit och tvådelad gravsten i diabas vars övre del är ett kors. Korset är dekorerat med en polerad stjärna samt en rammmarkering. Grav som har tidstypisk utformning för 1930-50-talen.

- Nr. 120-122

Grav med ram och vård i diabas. Vården består av rektangulär sten som flankeras av pelare och kröns av ett ”tak”. Ytan är blankpolerad, texten blåstrad och förgylld. Pelarna pryds av egyptisk dekor och upptill pryds vården av ett strålande kors. Grav som är tidstypisk för 1900-talets mitt.

- Nr.123-124

Grav med ram och stående rektangulär gravsten i diabas med tak som flankeras av pelare. Ytan är polerad och gravvården är upptill dekorerad med växtmotiv. Grav med tidstypisk utformning för 1930-50-talen.

-Nr.174-175

Grav med gravsten i diabas i asymmetrisk form, ytan är täckt av diabasplattor i samma asymmetriska form. Tidstypisk för 1960-talet samt ovanlig på kyrkogården

-Nr.188-189

Grav med tvådelad gravsten i diabas på sockel flankerad av två buxbomsbuskar. Framsidan är polerad och dekoren består av ett skepp, texten är blåstrad och har varit förgylld. Tidstypisk för 1900-talets mitt.

- Nr. 207-211

Grav med en tredelad gravsten i polerad diabas som omgärdas av kalkstensplattor. Den understa delen är en sockel med förlängd pulpetform på vilken inskription är utsparat i ett blåstrat fält. De övre delarna består av ett kors som står på en rektangulär sockel. Grav med lokalhistorisk anknytning och med tidstypisk utformning för 1950-talet

- Nr. 266-267

Grav som omgärdas av ram av granitplattor och en gravsten i form av ett kors i röd granit på sockel. Ytan är polerad och texten är huggen. Grav med ovanlig utformning på Nya kyrkogården. Ej tidstypisk för 1970-talet.

- Nr. 268-269

Gravvård i form av ett stålkors flankerat av två gravstenar i polerad diabas. På gravens yta är plattor i diabas placerade i rad fram till korset. Grav med ovanligt material och med ovanlig utformning på kyrkogården

LITTERATUR OCH KÄLLFÖRTECKNING

Otryckta källor

Informanter

Informant 1: Ragnar Haraldsson. Intervju 1/8 2007

Ragnar är ordförande i Solberga hembygdsförening och har arbetat som kyrkvaktmästare på kyrkogården.

Informant 2: kyrkvaktmästare Karl Johan Andersson

Arkivmaterial

Antikvariskt topografiskt arkiv (ATA), Riksantikvarieämbetet, Stockholm

Kungliga byggnadsstyrelsens handlingar rörande Solberga kyrka samt kyrkogård.

Riksantikvarieämbetets handlingar rörande Solberga församling

Tidningsklipp rörande Solberga kyrka samt kyrkogård

Ritningar föreställande Solberga kyrka samt kyrkogård

Fotografi föreställande Solberga kyrkogård

Solberga kyrkoarkiv, Solberga pastorat:

Solberga Kyrkan

Solberga Olb: Kyrkogården

Solberga O1a 3 och 4

Landsarkivet, Göteborg

Solberga kyrkoarkiv

Kartor

Kartor över Solberga kyrkogård

Solberga kyrkliga samfällighets arkiv.

Historiska kartor.

Lantmäteriets arkiv i Gävle, www.lantmateriet.se

Fotografier och illustrationer:

Riksantikvarieämbetets bildarkiv, Kulturmiljöbild

Övriga otryckta källor

Bebyggelseregistret/Riksantikvarieämbetet:

http://www.bebyggelseregistret.raa.se/byggnad_desc.asp?id=443042

Inventariebok för Solberga kyrka, Solberga kyrkoarkiv

Wikipedia: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Bohusl%C3%A4n>

Ann-Charlotte Strandberg m fl. (2002) *Kulturmiljövärdens bebyggelseregister*. Hallands läns museer.

Hoberg, B. (1985, 1990) *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser*. Arbetshandling 1985-03-18, 1990-01-12. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Kyrkoberskrivning Solberga kyrka.

Tryckta källor

Litteratur

Axelsson, J. (1976) *Inland vid havet*, Kungälv

Bucht, E. m.fl. (1992) *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Stad & Land, Movium/inst. för landskapsplanering, nr.103/1992.

CGK, Centrala Gravvårdskommittén. (1989) *Gravvårdar. Allmänna råd för bevarande och återanvändning*. Stockholm.

Dalby, F. (1999) *De heliga tecknens hemlighet: om symboler och attribut*. Verbum, Stockholm.

Fajersson, M. (1993) *Gravstenar – en spegling av samhället*. Examensuppsats vid Institutionen för Kulturvård, Göteborgs universitet. Göteborg.

Holmbergs, A.E, (1867) *Bohusläns historia och beskrivning*, 2:a upplagan, Örebro

Jansén, M. (1998) *Kyrkogården ett viktigt kulturarv! En diskussion kring kulturvården på svenska kyrkogårdar*. Examensarbete vid Institutionen för Kulturvård. Göteborgs universitet. Göteborg.

Kyrkogårdens form och miljö. (1991) Boverket, Riksantikvarieämbetet m fl. Stockholm.

Nilsson, L. H. (1962) *Hålda, Solberga och Jörlanda kyrkor i Bohuslän*. Häfte 95 av Sveriges kyrkor konsthistoriskt inventarium. Stockholm

Wiklander, T. (1988) *Kyrkogårdsarkitektur*. I: *Kyrkogårdsförvaltning i utveckling*. SKKS:s handboksserie.

Svenskt ortnamnslexikon (2003) Sofi

Lagstiftning

Begravningslag. (1990) Svensk författningssamling SFS 1990:1144.

Förordning om kulturminnen m.m. (1988) Svensk författningssamling 1988:1188.

Lag om kulturminnen m.m. (1988) Svensk författningssamling SFS 1988:950.

Miljöbalk (1998) Svensk författningssamling SFS 1998:808.

Plan- och bygglag. (1987) Svensk författningssamling SFS 1987:10.

Förordning om ändring i naturvårdsförordningen. (1993) Svensk författningssamling SFS

BILDER

Bildförteckning

- Bild 1: Karta över Kungälv kommun, Solberga markerat med röd punkt
Bild 2: Del av skifteskarta 1744, Lantmäteriet
Bild 3: Skifteskarta över Solberga från 1777 Lantmäteriet
Bild 4: Foto från 1919, kyrkan före utbyggnaden, Kulturmiljöbild, Riksantikvarieämbetet
Bild 5: Foto från 1939, kyrkan med den nya utbyggnaden, Kulturmiljöbild
Bild 6: Foto från 1956 på kyrkan med torntak av kopparplåt, Kulturmiljöbild
Bild 7: Kyrkan, vy från söder 1956, Kulturmiljöbild
Bild 8: Foto 2007, en av de två 1600-tals hällar som monterats på kyrkoväggen
Bild 9: Solberga kyrkogård 1777, del av skifteskarta, Lantmäteriet
Bild 10: Foto som visar kyrkogården innan utvidgningen 1905, Kulturmiljöbild
Bild 11: Karta över gamla kyrkogårdens utformning sen 1905, Solberga Samfällighets Arkiv
Bild 12: Ritning från 1944, över den planerade utvidgningen, Solberga Samfällighets Arkiv
Bild 13: Foto 2007, minneslunden
Bild 14: Plankarta över Solberga kyrkogårds utvidgningsfaser, Solberga Samfällighets Arkiv
Bild 15: Foto, Solberga kyrka 2007
Bild 16: Foto Gamla kyrkogården 2007
Bild 17: Foto Nya kyrkogården 2007
Bild 18: Foto, kvarter 2, Nordöstra kyrkogården 2007
Bild 19: Foto, kvarter 1, Nordöstra kyrkogården
Bild 20: Foto, Gamla kyrkogårdens mur i väst, 2007
Bild 21: Foto, Gamla kyrkogårdens mur i norr, 2007
Bild 22: Foto 2007, mur på Nordöstra kyrkogården
Bild 23: Foto 2007, pargrindar i söder på Gamla kyrkogården
Bild 24: Foto 2007, pargrindar i väst på Nya kyrkogården
Bild 25: Foto 2007, pargrindar i söder på Nordöstra kyrkogården
Bild 26: Foto 2007, trappsteg mellan Gamla och Nya kyrkogården
Bild 27: Foto 2007, Kvarter Gamla kyrkogården
Bild 28: Foto 2007, Kvarter Nya kyrkogården
Bild 29: Foto 2007, Kvarter 1, Nordöstra kyrkogården
Bild 30: Foto 2007, Grusgång Gamla kyrkogården
Bild 31: Planöversikt över kyrkogårdens planform
Bild 32: Foto 2007, Trädkrans Gamla kyrkogården
Bild 33: Foto 2007 Trädkrans Nya kyrkogården
Bild 34: Foto 2007, Belysning Gamla kyrkogården
Bild 35: Foto 2007, Belysning Nya och Nordöstra kyrkogården
Bild 36: Foto 2007, Belysning på grindstolpe, Gamla kyrkogården
Bild 37: Foto 2007, Bänk på Gamla kyrkogården
Bild 38: Foto 2007, Bänk utanför vapenhuset
Bild 39: Foto 2007, Redskapsplats på Gamla kyrkogården
Bild 40: Foto 2007, Församlingshemmet
Bild 41: Foto 2007, Redskapsbod på Nya kyrkogården
Bild 42: Karta över klassificerade gravvårdar på Gamla kyrkogården 2007
Bild 43: Karta över klassificerade gravvårdar på Nya kyrkogården 2007
Bild 44: Tre foton på äldre gravvårdar på Solberga kyrkogård 2007

Tabell1 Klassificerade gravvårdar, Solberga kyrkogård

BILAGOR

Bilaga 1. Inventeringsblankett: Översiktlig inventering av kyrkogården

Solberga Pastorat

KULTURHISTORISK INVENTERING AV SOLBERGA KYRKOGRÅRD

INVENTERAT AV:

DATUM:

FOTO:

ORIGINALMATERIAL:

LÄN:

KOMMUN:

FASTIGHET:

STIFT:

FÖRSAMLING:

KYRKOGRÅRD:

ÖVRIGT:

HISTORIK

ANLÄGGNINGSÅR:

UTVIDGNINGSÅR:

FÖRÄNDRINGAR:

BYGGNADER:

FORNLÄMNINGAR:

ÖVRIGT:

KÄLLOR

KARTOR:

LITTERATUR:

ÖVRIGA KÄLLOR

ARKIV:

INFORMANTER:

BESKRIVNING

OMGIVNING:

BYGGNADER I ANSLUTNING TILL KYRKOGÅRDEN:

OMGÄRDNING:

INGÅNGAR:

VEGETATION:

KVARTERSINDELNING OCH GRAVVÅRDAR:

PLANFORM OCH GÅNGSYSTEM:

REDSKAPSPLATSER OCH VATTENPLATSER:

BELYSNING:

BÄNKAR:

MARKFÖRHÅLLANDEN:

BEFINTLIGT SKICK / SKADOR

KYRKOGÅRDENS SKICK/ALLMÄN SKADEBILD:

OMGÄRDNING:

INGÅNGAR:

VEGETATION:

GÅNGSYSTEM:

BYGGNADER:

NUTIDA PRÄGEL

FORNLÄMNINGAR

KULTURHISTORISK BEDÖMNING

GRAVKARTA

Bilaga 2. Inventeringsblankett: Kvartersinventering

KULTURHISTORISK INVENTERING AV SOLBERGA KYRKOÅRD KVARTERSINVENTERING

INVENTERAT AV:
DATUM:

FOTO:
ORIGINALMATERIAL:

KYRKOÅRD:
KVARTER:

BESKRIVNING

OMGIVNING:

OMGÄRDNING:

INGÅNGAR:

VEGETATION:

PLANFORM OCH GÅNGSYSTEM:

GRAVVÅRDAR

BYGGNADER:

FORNLÄMNINGAR

BEFINTLIGT SKICK

OMGÄRDNING

GÅNGAR

VEGETATION

GRAVVÅRDAR

ÖVRIGT

NUTIDA PRÄGEL OCH GRAVVÅRDSTYPER

GRAVVÅRDSTYPER:

GENOMGÅENDE MATERIAL:

ÖVRIGT:

KULTURHISTORISK BEDÖMNING I FÄLT

KARTA

Bilaga 3. Inventeringsblankett: Selektiv gravvårdsinventering

Solberga Pastorat
KULTURHISTORISK INVENTERING AV SOLBERGA KYRKOGRÅRD
GRAVANORDNINGAR

INVENTERAT AV:
DATUM:

FOTO:

LÄN:
FASTIGHET:
KYRKOGRÅRD:
KVARTER:
FÄLT:
GRAVNUMMER:
KATEGORI:

TIDSPERIOD:

OMGÄRDNING	YTA	STÅENDE GRAVVÅRD
_____STENRAM	_____FLIS	STEN _____
_____STAKET	_____SAND	JÄRN _____
_____KEDJOR	_____GRÄS	TRÄ _____
_____HÄCK	_____HÄLL	INSKR. PLATTA JÄRN _____
_____ANNAT	_____LOCK	LIGGANDE GRAVVÅRD
	_____KULLE	STEN _____
	_____PLATTOR	JÄRN _____
	_____GRUS	TRÄ _____

BESKRIVNING

GRAVVÅRDENS MÅTT

VEGETATION

ÖVRIGA GRAVSTENAR INOM GRAVVÅRDEN

INSKRIFTION

SKADOR

BEFINTLIGT SKICK/ALLMÄN SKADEBILD:

_____SÄTTNING

_____MOSSA

_____LAV

_____ROST

_____VITTRING

_____FLAGNING

_____SPRICKOR

_____ANNAT:

KULTURHISTORISK BEDÖMNING I FÄLT

SKISS/BILD

Bilaga 4. Skifteskarta över Solberga 1777

